

BACHELOROPPGAVE

Når stillheten blir et problem

En oppgave om de stille barna og barn med innagerende atferd

av

211 Beathe Bjerknes Book
221 Randi-Anne Strand

When the silence becomes a problem

A paper about the silent children and children with internalized behaviour

Barnehagelærerutdanning

BLU3-1006 D
Januar 2017

Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt institusjonelle arkiv (Brage)

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven (Skriv inn tittel) i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere. Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Ved gruppeinnlevering må alle i gruppa samtykke i avtalen.

Fyll inn kandidatnummer og navn og sett kryss:

211 Beathe Bjerknes Book

JA x NEI

Randi-Anne Strand

JA x NEI

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Valg av problemstilling	3
1.2 Oppbygging av oppgaven.....	4
2.0 Avgrensing og begrepsavklaring.....	4
2.1 Begrepsavklaring	6
3.0 Teori	6
3.1 Innagerende atferd.....	7
3.2 Psykisk helse og sosial fungering.....	8
3.2.1 Risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer	9
3.2.3 Sosial kompetanse	9
3.2.3 Vennskap	11
3.3 Tidlig intervensjon – tidlig innsats.....	12
3.3.1 Voksenrollen i barnehagen.....	13
3.3.2 Tilknytning	13
4.0 Metode	15
4.1 Valg av design og metode	15
4.2 Valg av informanter	15
4.3 Det kvalitative intervjuet.....	15
4.4 Kildekritikk og etiske hensyn	16
4.5 Pilotstudie	17
5.0 Empiri.....	18
5.1 Bevissthet og forståelse av innagerende atferd og de stille barna	18
5.2 Innagerende atferd forstått som atferdsproblem.....	19
5.3 Arbeidsmetoder og tiltak for de stille barna og barn med innagerende atferd	19
6.0 Drøfting	20
6.1 Bevissthet og forståelse av innagerende atferd og de stille barna	20
6.2 Innagerende atferd forstått som atferdsproblem.....	24
6.3 Arbeidsmetoder og tiltak for de stille barna og barn med innagerende atferd	28
7.0 Avslutning	33
8.0 Litteraturliste.....	34
9.0 Vedlegg	36
9.1 Vedlegg 1 – Spørsmål til pilotstudie	36
9.2 Vedlegg 2 – Intervjuguide	37
9.3 Vedlegg 3 – Følgeskriv til pilotundersøkelse.....	39
9.4 Vedlegg 4 – Følgeskriv til intervjuguide.....	39

1.0 Innledning

Dette er en oppgave om de stille barna i barnehagen og de med innagerende atferd der atferden fører til et problem for de barna det gjelder. I dagens samfunn er det forventet at man med åpent sinn skal takle en endeløs strøm av nye mennesker og relasjoner. Nielsen (2007) beskriver at vi er nå gått fra å oppfatte tekkelig blyghet som spesielt kledelig for unge damer, til i dag å se innagerende atferd som et atferdsproblem (Nielsen, 2007). "Alle barn har krav på å bli møtt som de er" sier Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 29). Dette betyr at også de stille barna og de med en innagerende atferd har krav på å bli møtt som de er. Rammeplanen sier videre at barnehagen skal støtte hvert enkelt barn og ta hensyn til det som det enkelte barn trenger (Kunnskapsdepartementet, 2011). Ingrid Lund presenterer i sin bok *"Det stille atferdsproblemet"* (2014), en hypotese om at det er altfor mange barn med tilbaketrukne atferdsuttrykk som blir ignorert og oversett, fordi de ikke rammer omgivelsene i like stor grad som de barn med utagerende atferd. Dette er noe vi ønsker å se nærmere på. Tall på hvor mange barn som kan defineres til å ha en innagerende atferd spriker fra 4 til 20 prosent blant barn og unge i alderen 4 til 18 år, og sannsynligheten for at det finnes mørketall er stor (Lund, 2014). Tankene våre ligger nært opp til hypotesen til Lund. Noen ganger kan det oppleves slik i en travel barnehagehverdag at det er de barna med utagerende atferd som får hjelp og støttetiltak. De stille, forsiktige barna kan lett bli litt oversett. At barn med et tilbaketrukket atferdsuttrykk kan bli oversett tror vi noen ganger handler om at det er enkelt å la denne gruppen barn være i fred. De skaper ikke problemer for omgivelsene sine, "de sitter jo stort sett stille og leker". Vi tenker at man må skille mellom de barna som er stille og forsiktig av natur, og de som har et innagerende atferdsproblem. Det å være stille og forsiktig mener vi kan være helt greit, men der det er et problem for barnet må man gi ekstra støtte.

1.1 Valg av problemstilling

Vi har noen ganger undret oss over om det er slik i en travel barnehagehverdag at de stille barna blir oversett? Gjennom denne oppgaven ønsker vi å se nærmere på de stille og innagerende barna i barnehagen, de barna som har en innagerende atferd og der atferden kan utgjøre et problem for barnet. Formålet med undersøkelsen vår har vært å se på hvilken forståelse barnehagelærere har for stille barn og barn med innagerende atferd, og hvordan de har jobbet med denne problematikken ute i barnehagen. Vi har en opplevelse av at det er utagerende atferd som har størst fokus i praksis, og det er her tiltak og støtte blir satt inn først. Vårt ønske er at også de stille barna og barn med innagerende atferd skal møte forståelse og oppleve barnehagen som en arena der de kan føle seg trygge, der de blir sett og møtt på sine premisser av de voksne som jobber der. At barnehager skal fungere som en forebyggende arena og avhjelpe problemer og senvirkninger som kan oppstå dersom

barn som trenger det ikke får den hjelpen de har behov for. Dette har ført oss frem til denne problemstillingen:

Hvordan kan vi som barnehagelærere trygge og forstå de stille og innagerende barna på en god måte?

1.2 Oppbygging av oppgaven

Vi starter vår oppgave med avgrensning og en kort presentasjon av teori vi mener er relevant sett ut i fra vår problemstilling. Vi har avgrenset i forhold til ulike begrep som er brukt i faglitteratur i et forsøk på å vise hvordan vi forstår forskjellen mellom innadvendte og stille barn. Deretter kommer en begrepsavklaring, der vi definerer begrep som atferdsproblem, innagerende og utagerende atferd. Teoridelen har vi valgt å dele inn i ulike tema i et forsøk på å vise hva vi tenker er viktig for å forstå og trygge de stille og innagerende barna i barnehagen. Vi tenker det er mye som kunne vært med i en slik oppgave, men vi har måtte gjøre noen valg underveis for å begrense omfanget av oppgaven. Hovedsakelig har våre valg knyttet seg til å finne litteratur som omhandler vårt tema og fokus, men også valg som knytter seg til å belyse og diskutere våre funn og empiri. Teoridelen blir etterfulgt av metode og et avsnitt om pilotstudien vår. Videre kommer en presentasjon av empiri og en drøftingsdel. Der vi gjennom diskusjon av teori opp mot våre funn vil forsøke å komme frem til å svare på vår problemstilling i den siste delen, avslutningen.

2.0 Avgrensning og begrepsavklaring

Til de fleste enkle definisjoner av ulike begrep har vi valgt å bruke *"Pedagogisk Ordbok"* av Bø & Helle (2008). Større forklaringer av begrep vil bli forklart underveis med støtte i aktuell teori. Vi ønsker med denne oppgaven å vise til og skape en forståelse for at innagerende atferd kan føre til problem for barnet. I en artikkel på forskning.no hevder helsesøster og forsker ved HiOA, Lisbeth Gravdal Kvarme, at de stille og innadvendte barna forsømmes i norsk skole. Man antar at mellom 10-30 prosent av skole elever er stille og sjenerte, og at rundt 10 prosent av disse kan ha et alvorlig problem (Nøra, 2013). Det er lett å tenke at situasjonen ikke er så annerledes i barnehagen. Hun sier videre at vi skal respektere at ikke alle barn er like utadvendt, og at de stille barna må utfordres dersom de skal bli bedre, de må utfordres i trygge omgivelser og rammer. Mange barn i denne gruppen er utsatt for alvorlige psykiske plager senere i livet. De sliter med sosial angst, får depresjoner, blir mobbet og kan havne i psykiatrisk behandling (Nøra, 2013). Hvordan kan vi forstå, hjelpe og forebygge? Hvordan kan vi jobbe med og hva er det viktig å vite om de stille og innagerende barna? Det brukes flere ulike begrep i litteraturen, men vi har valgt å forholde oss til

stille barn og barn med innagerende atferd, der atferden er et problem for barnet. Er barnehagene bevisste i arbeidet sitt med disse barna eller tenker de at atferden er grei? "Drar de alle over en kam?" Eller ser de forskjellene i det å være stille og sjenert eller innagerende? Lund (2014) sier at i norsk sammenheng blir begrepet sjenanse brukt i forbindelse med at den tilbaketrukne atferden blir sett på som et personlighetstrekk. De forskjellige begrepene blir i litteraturen ofte brukt litt om en annen, men vi tenker det er forskjeller her. Dette vil vi se nærmere på i teoridelen. Som vist til i innledning spriker tall på hvor mange barn som har en innagerende atferd. Noe av det som kan være grunnen til denne forskjellen er at vi befinner oss i områder som ligger nært opp til diagnoser, der angst og depresjon er vesentlige begreper. I tillegg er det forskjellig oppfatning av når sosial tilbaketrekking og taushet kan defineres som et atferdsproblem, men man er enig om at det kan være et atferdsproblem i barnehage og skole uten at det brukes diagnoser (Lund, 2014). Det brukes mange ulike begreper om barn med innagerende atferd, både innagerende, innadvendt og introvert. Det er viktig å ikke se på denne gruppen som en homogen gruppe, men være bevisst på at denne gruppen består av ulike individ med ulike behov, tanker og opplevelser knyttet til sin innagerende atferd (Lund, 2004). I vår oppgave vil vi ikke snakke om diagnoser når vi ser på innagerende barn. Dette ser vi på som et helt annet tema enn det vi ønsker å belyse. Vi velger å skille mellom stille barn og barn med innagerende atferd. De stille barna i barnehagen er de som er sjenerte, stille og forsiktige. Det er ikke et atferdsproblem, men mer en temperamentsstil, temperament er en viktig del av personligheten (Kvillo, 2013b). Barn med innagerende atferd, de med internaliserende vansker, er de som er i faresonen for å utvikle et atferdsproblem, og står i faresonen for senvirkninger (Nøra, 2013). Det er viktig å skille mellom at stille barn har en innadvendt personlighet, eller om barnet har et reelt atferdsproblem. Om stillhet er barnets personlighet og grunnlag for at det er stille eller om det er traumer som preger barnet, er viktig å finne ut av før man problematiserer og lager tiltak for det enkelte barn. Noen barn trives rett og slett i sitt eget selskap. "Det er viktig å skille mellom det usunne og det sunne, slik at vi ikke problematiserer mangfoldet" (Nielsen, 2007, s. 27). Hva kan vi som barnehagelærere gjøre i hverdagen for å støtte barna med innagerende atferd? Hvordan kan vi gjennom arbeidsmetoder og tiltak, jobbe for å forhindre at de utvikler vansker senere i livet og at de får den hjelp og støtte de har behov for? Noen barn er stille og forsiktig av natur, og dette er helt greit, men når atferden hemmer utvikling må man sette inn hjelp og støtte. Ikke alle barn med en innagerende atferd har et atferdsproblem, det er bare en liten prosent av disse som utvikler et atferdsproblem (Nøra, 2013). Det er disse barna vi ønsker å ha fokus på i denne oppgaven. Gjennom denne oppgaven har vi valgt å forholde oss til voksenrollen i barnehagen, vi kommer ikke til å se på foreldreperspektivet. Vi vet at dette er en viktig og stor del av tema og problemstillingen. Men på grunn av omfanget på oppgaven har vi måtte velge vekk noe. Heller ikke i delen om psykisk helse vil foreldreperspektivet komme opp, selv om vi vet at dette er en

risikofaktor for barnet. Kvello (2015) nevner dette som en risikofaktor på sin liste.

Foreldreperspektivet er svært viktig og ville hatt høy relevans for vårt tema, men vi mener de valgene og avgrensningen vi har gjort knytter seg til å kunne belyse problemstillingen vår.

2.1 Begrepsavklaring

Bø og Helle (2008) definerer atferdsproblemer som en væremåte eller oppførsel som bryter med det som er normalt i en kultur, delkultur og/eller aldersgruppe, det blir særlig brukt om uakseptabel atferd som bryter med samfunnets regler, normer og forventninger, og som oppfattes uønsket. Noe av det som er typisk er også at atferden gjør det vanskelig for barnets læring, utvikling og prososiale samspill med andre i omgivelsene. Det er et relativt begrep fordi det som ansees som normalt i et miljø kan være unormal atferd i et annet miljø. Videre sier de at utagerende atferd blir i dagligtale brukt om atferd som fører personen i konflikt med miljøet. I psykologien blir det brukt om atferd som for eksempel aggresjon, sinne eller frustrasjon få fritt utløp. Innagerende atferd blir definert som emosjonell og sosial tilbaketrekning (Bø & Helle, 2008). Innagerende vansker kalles også emosjonelle eller internaliserte vansker, mens utagerende vansker blir betegnet som eksternaliserende eller sosiale vansker (Kvello, 2015). Utagerende atferd kjennetegnes av uro, sinne, konfliktskapende og fysisk utagering (Lund, 2014).

3.0 Teori

I denne delen vil vi presentere teori vi mener er relevant for tema og problemstilling. Dette vil bestå av ulike faglitteratur og teoretikere som vi tenker er mest aktuelt for vår oppgave. Det er selvfølgelig mye som kunne vært med her, men vi har måtte avgrense og gjøre noen valg som vi tenker er mest vesentlig for vår oppgave, også ut i fra empiri og vår videre drøfting for å kunne belyse og besvare vår problemstilling.

I Rammeplanen heter det at barnehagen skal styrke barns muligheter for læring og aktiv deltakelse i et fellesskap med jevnaldrende. De skal sikre barn et oppvekstmiljø som gir utfordringer og som er tilpasset barnets alder og funksjonsnivå, et oppvekstmiljø som gir trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger. Barnehagen skal støtte og ta hensyn til det enkelte barn samtidig som hensynet til fellesskapet ivaretas. Barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon (Kunnskapsdepartementet, 2011).

3.1 Innagerende atferd

Ingrid Lund (2004, 2014) sier at innagerende atferd kjennetegnes ved tilbaketrukket sosial atferd, taushet og offerrollen i mobbesituasjoner. Som vist til i innledningen er det store sprik i tallene fra internasjonal forskning over hvor mange barn som har en innagerende atferd. Alle barn kan i perioder vise til innagerende atferd men det er når denne atferden blir hyppig at man kan se på det som et problem. Det kan være flere grunner til at et barn viser innagerende atferd, det kan handle om tøffe perioder eller livshendelser som påvirker barnet. Det kan handle om barn som blir mobbet, mistriksel eller usikkerhet, eller om at barnet er sjenert. Utad kan disse barna virke triste, de kan ofte være preget av lite spontanitet og viser lite glede. Barn med innagerende atferd kan ha personlighetsvansker og angst (Lund, 2004; Lund, 2014). Videre sier Lund (2004) at nervøsitet og annen hemmende atferd også er et kjennetegn ved innagerende atferd. Spesielt kan barn med innagerende atferd bekymre seg over å skulle møte nye situasjoner. Dette er overens med det Gjertsen (2013) sier om at de innagerende barna kan bekymre seg overdrevent med hensyn til nye situasjoner. Videre sier han at kjennetegn på innagerende barn kan være ensomhet, negativ selvoppfattelse, passivitet, sosial isolasjon, sjenanse og usikkerhet (Gjertsen, 2013). Kvello (2015) kaller innagerende vansker for internaliserte vansker. Disse innbefatter søvnvansker, spisevansker, engstelighet og tristhet. Tristhet og nedstemthet i alvorlige former kommer under depresjon, mens engstelighet i omfattende form kommer under angstlidelser (Kvello, 2015). Ingrid Lund definerer innagerende atferd som en "atferd der følelser, opplevelser og tanker holdes og vendes innover mot en selv. Uttrykk som kommuniseres kan være sårbar, avvisende, deprimert, tilbaketrukket, angst og usikkerhet" (Lund, 2014, s. 27). Både innagerende og utagerende atferd har uttrykk som har mye til felles med hverandre. Det kan være ensomhet, utfordringer i å etablere stabile vennskap, atferd som utfordrer omgivelsene, anklagelser både fra andre og fra seg selv, og atferden kan være til hinder for optimal læring. Både nasjonal og internasjonal forskning bekrefter dette. Det argumenteres for at inndelingen mellom disse to atferds uttrykkene er utilstrekkelig fordi barn kan ha kjennetegn fra begge atferds uttrykkene, som for eksempel er barn kan være både ensomt og sint (Lund, 2014). Lund (2012, jfr. Gjertsen, 2013) beskriver fire dimensjoner ved innagerende atferd. De fire dimensjonene er den fysiske og biologiske, den sosiale, den personlige og den åndelige dimensjonen. Den biologiske dimensjonen tar for seg blant annet hvordan innagerende atferd kan vises i kroppslige uttrykk. Det kan handle om manglende blikkontakt, språk, tilbaketrekking og unngåelse av store folkemengder og forsamlinger. I den sosiale dimensjonen kan innagerende atferd vise seg gjennom problemer med nærhet og tilknytning til andre barn. Alle barn ønsker å få venner og å være i samspill med andre barn, men barn med innagerende atferd kan samtidig ha et ønske om å få være alene. Dette gjør det vanskelig å få venner, og kan resultere i sårbarhet, skuffelse, fortvilelse og tristhet.

Barna kan oppleve utestengelse og at de blir oversett av de andre barna. Her blir det spesielt viktig med voksenhjelp. Videre beskriver Lund (jfr. Gjertsen, 2013) den personlige dimensjonen der det handler om hvordan det innagerende barnet ser på seg selv. De kan ofte se på seg selv som kjedelige, tause og utilstrekkelige, og dette kan føre til en følelse av ensomhet og isolasjon. Den åndelige dimensjonen handler om det å finne vår egen mening med livet, vår plass i verden (Gjertsen, 2013).

3.2 Psykisk helse og sosial fungering

Som vist til tidligere er engstelse en del av innagerende atferd, og innagerende eller internaliserte vansker kommer inn under samlebetegnelsen psykiske vansker (Kvello, 2015). Videre siterer Kvello (2015) Hofer mfl. (2010) når han sier at "konklusjonen fra forskning er at god psykisk fleksibilitet i betydelig grad reduserer risikoen for utvikling av både internaliserte og eksternaliserte vansker" (Kvello, 2015, s.160). Psykisk fleksibilitet er kjennetegn på god psykisk helse. Med fleksibilitet menes evne til å tilpasse seg skiftende settinger og miljøer, god utnyttelse av mentale evner, å kunne skifte mellom perspektiver og endre oppfatninger når dette er tjenlig. Psykisk fleksibilitet vil også kunne si balansere ved motstridende behov, ønsker, krav og lignende (Kvello, 2015). Dette stemmer overens med det Flaten (2013) sier om det å ha god psykisk helse. Hun sier at vår psykiske helse kan være god eller dårlig, at det handler om å være i harmoni med omgivelsene, å kunne tåle humørsvingninger som følelsesutbrudd og litt tristhet innimellom (Flaten, 2013). Albee (1982, jfr. Flaten, 2013, s. 24) hevder at resultatet av vår medfødte sårbarhet, det stresset vi opplever og det som kan støtte god utvikling, er det som utgjør vår psykiske helse. Det er like viktig å ta vare på vår psykiske helse som vår fysiske (Flaten, 2013). Videre sier Flaten (2013) at utviklingen av en sunn sosial og emosjonell helse er en relasjonell prosess. Utviklingen skjer i et samspill mellom barnet og omgivelsene. Det er dette samspillet som gir barnet erfaringer som er med på å forme hvordan de blir når de vokser opp. For å utvikle seg trenger barn motstand, men det er i hvilke grad barnet opplever å ha kontroll over det som skjer som er forskjellen på om opplevelsen er nedbrytende eller noe de lærer av og vokser på. "Det å kunne beskytte seg selv er også en del av å utvikle god psykisk helse" (Flaten, 2013, s. 27). Det å skulle være selvhevdende er ikke alltid lett for et barn som er engstelig. Det å skulle være sammen med mange på en gang, og ha evne til å ta hensyn, krever at barnet kan ta inn det som er viktig og kan stenge ute det som er uvesentlig. Dette fører til at barnet havner i en konkurranseposisjon der det må være selvhevdende. Det å få oppmerksomhet fra andre barn og voksne som en liker i barnehagen, eller det å få den leken som er populær krever selvhevdelse. Også det å kunne si ifra om det er noe en ikke liker krever evne til selvhevdelse. Videre sier Flaten (2013) at det selvfølgelig er den voksnes plikt å se til at barn ikke blir plaget, men at en situasjon sett utenfra kan virke som god lek eller en god situasjon. Men for barnet det gjelder er det ikke sikkert det

oppleves som noen god situasjon. Det evner bare ikke å si ifra, det har ikke trygghet til selvhevdelse nok til å si ifra. Det kan også være at de andre barna i leken ikke oppfatter at barnet det gjelder ikke er med i leken. Engstelige barn trenger hjelp til å bygge opp nok trygghet til å kunne si ifra på en god og tydelig måte at det liker eller ikke liker noe (Flaten, 2013).

3.2.1 Risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer

“Risikofaktorer er en fellesbetegnelse på forhold som øker faren for at personer utvikler psykiske og/eller sosiale vansker” (Kvello, 2015, s. 246). Haugen (2008), jfr. Gunnestad (2014), hevder at “risikofaktorer kan sies å være faktorer i barnet som øker sannsynligheten for at barnet utvikler vansker” (Gunnestad, 2014, s. 325). Man kan skille mellom individuell risiko, familiær eller miljømessig risiko, og samfunnsmessig risiko. En risikofaktor kan være akutt eller kronisk, og i mange tilfeller er det flere risikofaktorer i et barns liv. Da vil ofte de negative faktorene forsterke hverandre, og vi snakker om kumulativ risiko (Gunnestad, 2014). Dette samsvarer med Kvello (2015) som sier at flere risikofaktorer parallelt eller tett på hverandre kalles kumulativ risiko, oppsamlet risiko eller multippel risiko. Videre sier han at beskyttelsesfaktorer demper sannsynligheten for utvikling av vansker når en person rammes av risikofaktorer. Begrepet beskyttelsesfaktorer oppstår kun når det har en dempende effekt på risikofaktoren (Kvello, 2015). Det samme sier Gunnestad (2014), men han legger til begrepet resiliens som også motvirker risikofaktorer. Resiliens referer til barn som klarer seg gjennom mye motgang og vansker, og som på tross av dette utvikler seg positivt. En beskyttelsesfaktor fremmer helse og utvikling, den motvirker altså virkningen av risikofaktorer. Vi kan se på både resiliens og beskyttelsesfaktorer som en positiv motpol til sårbarhet og risikofaktorer. Også det å ha et godt fungerende sosialt nettverk er med på å redusere både sårbarhet og risikofaktorer til barnet (Gunnestad, 2014). Også det å ha minst en trygg tilknytning er en viktig beskyttelsesfaktor for barn i utsatte livssituasjoner. Barnet trenger å føle at det betyr noe for noen, at det har et forutsigbart forhold til minst en voksen som det kan stole på og være trygg sammen med (Gunnestad, 2014). Tilknytning er relasjonsspesifikk, den varierer mellom de ulike personene barnet har en nær relasjon til (Kvello, 2015).

3.2.3 Sosial kompetanse

“Sosial kompetanse handler om å kunne samhandle positivt med andre” (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 28). Sosial kompetanse handler om å kunne integrere tanker, følelser og atferd for å utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger som gjør det mulig å bygge og opprettholde sosiale relasjoner. Sosial kompetanse “fører til en realistisk oppfatning av egen kompetanse, og er en forutsetning for sosial mestring, sosial akseptering og for vennskap” (Ogden, 2015, s. 27). Dette stemmer med det

Kvello (2015) sier om at en forutsetning for sosial kompetanse og hvordan personer makter å tilpasse seg fellesskapet, er evnen til å kunne forsøke å se seg selv slik andre trolig gjør (Kvello, 2015).

Gjennom den emosjonelle utviklingen til barnet blir grunnlaget for sosial kompetanse lagt.

Emosjonell utvikling handler om å kunne gjenkjenne og forstå egne følelser. Evnen til å oppfatte og forstå hvordan andre har det, å kunne sette navn på følelser, og om å lærer fornuftige uttrykksformer og mestringsferdigheter (Ogden, 2015). Atferdsproblemer blant barn og unge kan forklares som manglende sosial kompetanse. Den kan skyldes at de ikke har lært seg de nødvendige evnene eller at de av ulike grunner ikke kan ta disse i bruk (Ogden, 2015). Selvregulering blir ofte fremhevet som et viktig mål for barns sosiale utvikling, og overlapper langt på vei med sosial kompetanse. Berger (jfr. Ogden, 2015, s. 231) definerer begrepet selvregulering som "evne til å monitorere og modulere tenkning, følelser og atferd for å nå sine mål og/eller for å tilpasse seg de kognitive eller sosiale krav i bestemte situasjoner". Oppmerksomhet blir fremhevet som et element i selvregulering, og den påvirkes av både genetiske faktorer og miljøfaktorer. Selvregulering er både en indikator og et resultat av sosial kompetanse. Det handler om å kunne være oppmerksom, vente på tur, hemme visse handlinger og utholdenhet (Ogden, 2015). "Barn er sosiale aktører som selv bidrar til egen og andres læring. Samspill med andre mennesker er avgjørende for barns utvikling og læring" (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 12). Barnehagen er en viktig arena for at barn skal få samspillserfaringer med jevnaldrende. Barnehagen skal legge til rette for at alle barn får møte utfordringer og kunne ta del i lek og samspill med andre barn. Gjennom å delta i lek, samspill og gjennom alle de sosiale møter med andre barn og voksne, bygger barnet opp bilder av seg selv som person (Sjøvik, 2014; Askland & Sataøen, 2013).

Barnehagen har en viktig betydning for barns sosialisering, læring og utvikling. Gjennom samspill og sosialisering sammen med andre barn og voksne, tilegner barn seg grunnleggende normer og verdier og de tilegner seg kunnskap og ferdigheter som er viktig for å kunne fungere innenfor de forskjellige miljø og kulturer (Larsen & Slåtten, 2015). "Sosial kompetanse er vesentlig for å motvirke utvikling av problematferd som diskriminering og mobbing. Barnehagen har en samfunnsoppgave i tidlig forebygging på dette området" (Kunnskapsdepartementet, 2011, ss. 34-35). Innagerende barn kan ha problemer med å knytte seg til andre mennesker. Disse barna kan ofte sees alene og for seg selv, og tar lite initiativ til for eksempel lek med andre barn (Gjertsen, 2013). Dette kan være en utfordring i forhold til utvikling av sosial kompetanse og i utvikling av vennskap. "Lav kvalitet på vennenettverket predikerer både internaliserende og eksternaliserende vansker, og motsatt predikerer høy kvalitet på vennenettverket at personen har god sosial kompetanse" (Engel mfl., 2011 ref. i Kvello, 2015, s. 157).

3.2.3 Vennskap

”Vennskap og tilrettelegging for gode relasjoner i barnehagen er forutsetning for god læring og opplevelse av glede og mestring” (Kunnskapsdepartementet, 2011, s.33). Å ha venner er spesielt viktig for barn, de er avhengig av samvær med andre barn. Vennskap er viktig for opplevelsen av å høre til, å bety noe for noen og det å være til for noen (Lund, 2004). “Dessuten er det grundig dokumentert at innagerende atferd hindrer barn og unge fra å utvikle stabile vennskap” (Eckhartsberg, 1989; Henderson & Zimbardo, 2001; Rubin et al., 2006, jfr. Lund, 2014, s. 64). Mange barn er preget av at de er sjenerte og ensomme. Denne atferden kan betegnes som et atferdsproblem for dem det gjelder, deres venner og familie. Barn som er preget av å være sjenerte kan ha problem med samhandling med venner, de kan streve i samtaler og kan ha vansker med å dele opplevelser og erfaringer. Å være sjenert, ensom eller isolert kan hemme barnets utvikling, de kan få begrensede muligheter til å utvikle seg gjennom relasjoner med andre barn og voksne. Og de kan få begrensede muligheter til samhandling og kommunikasjon. Vennskap med andre har en viktig betydning for barnets utvikling, sosialisering og læring. Vennskap har en positiv og viktig effekt på barns trivsel og utvikling (Gjertsen, 2013). Innadvendte og ensomme barn kan få begrenset sin mulighet til utvikling av sosial kompetanse. Avvisning fra andre barn kan være en stressfaktor for barnet som kan gi store konsekvenser. Ved ikke å ha venner mister barnet tilgang til en viktig arena for sosial læring, og tidligere avvisning kan danne negative forventninger til det å skulle gå inn i nye og fremtidige relasjoner. Det er spesielt viktig å støtte disse barna så de ikke kommer inn i en negativ sirkel i forhold til det å skulle danne vennerelasjoner (Drugli, 2013; Gjertsen, 2013). ”I vennsapsrelasjonen får barnet utviklet den sosiale kompetansen det trenger i sine relasjoner til andre mennesker, barnet får trent seg på å løse konflikter og å håndtere følelser som lojalitet og svik” (NOU 2012:1, 2012, s. 200).

Samspill med andre blir sett på som den viktigste formen for individuell utvikling. Sosiale opplevelser sammen med andre blir sett på som råmaterialet for hvordan et menneske bygger opp seg selv. Lek er en viktig faktor for bygging av vennskap. I lek blir barna kjent med hverandre og skape sine vennskap. I lek kan innadvendte barn ofte sees på utsiden som observatør, og de kan være preget av å ikke ha det største utvalget når det kommer til venner. De innadvendte barna kan ha godt av å bli utfordret i lek ved for eksempel å sette sammen mindre lekegrupper på tvers av vennskap. Dette kan fungere som en pådriver og en god måte å utfordre komfortsonen til barna. Innadvendte barn trives best i kjente situasjoner, i mindre og trygge forsamlinger. De liker gjerne å ha kjente mennesker rundt seg, det kan være utfordrende å skulle ta kontakt med nye barn og voksne, eller å møte nye situasjoner. Relasjonene barn i mellom får fullt spillerom i leken. Vennskap styrker i tillegg også den sosiale og kognitive utviklingen til barnet (Askland & Sataøen, 2013; Lund, 2004; Nielsen, 2007).

3.3 Tidlig intervensjon – tidlig innsats

“Prinsippet om tidlig intervensjon bygger på antakelsen om at det er lettere å korrigerer avvikende utvikling eller kompensere for nedsatt funksjonsevne når barn er små” (Ogden, 2015). Med begrepet tidlig innsats mener man innsats på et tidlig stadie i barnets liv når et eventuelt problem oppstår. Det handler om å sette i verk tiltak når man ser behovet, og videre støtte opp om barnet med ekstra støtte og hjelp (Sjøvik, 2014). Dette er i tråd med St.meld. nr. 16, der det står “jo tidligere barn og unge får hjelp, desto større er sannsynligheten for at større og mer komplekse problemer avverges” (St. meld. nr 16, (2006-2007), 2007, s.27). I både politiske prioriteringer og faglige konklusjoner er tidlig intervensjon et hovedtema. Det har sammenheng med økende dokumentasjon av at tidlige mentale påkjenninger kan føre til både helseskader og reduserte utviklingspotensialer. I alderen null til fire år er barna mest formbare og derfor har utvalget bak NOU 2012:5 (2012) valgt å ha fokus på denne aldersgruppen. De sier videre at omfanget av helse og utviklingsskader henger sammen med omfanget av påkjenninger i barndommen (NOU 2012:5, 2012, s. 20). Barnehagealder er den alder barna lettest lar seg påvirke. Det er i denne alderen at mange av de grunnleggende trekk, personlighet og kompetanse utvikles og formes (Kvelling, 2013a). Dette samsvarer med Egger og Angold (2006, jfr. Drugli, 2013) som sier at førskolealder er viktig periode, det er en periode som en sentral utviklingsperiode for barnets kontroll over følelser og atferd. Med tanke på dette er forebyggende arbeid viktig. Forebyggende arbeid i barnehagen kan handle om mye. Det kan handle om å gi barna en god hverdag i barnehagen og om å legge til rette for en barnehagehverdag fylt med glede, omsorg og lek (Sjøvik, 2014). Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2011) sier at barnehagen må utformes slik at det blir en arena som er tilfredsstillende og at det kan oppleves meningsfullt for hvert enkelt barn og den enkelte barnegruppe. Å være et innadventt og stille barn kan være utfordrende i barnehagen med store barnegrupper. Det kan ofte være de krevende og høylytte barna som oftest tiltrekker seg de voksnes oppmerksomhet, både på godt og vondt (Nielsen, 2007). “På mange måter vil det forebyggende arbeidet være hjørnesteinen i barnehagens virksomhet” (Sjøvik, 2014, s. 53). Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2011) sier at barnehagen har et spesielt ansvar når det kommer til å oppdage barn med særlige behov og å forebygge vansker hos barn. Sjøvik (2014) mener at dersom barn med ulike vansker ikke får tidlig og riktig hjelp, kan vansker forverres og bli unødige store. Videre sier hun at ansatte i barnehagen har en spesielt viktig omsorgsfunksjon for barnet, sett i sammenheng med at barnet tilbringer store deler av dagen sin i barnehagen (Sjøvik, 2014). Barnehagen blir dermed en viktig arena for å kunne iaktta og observere hvordan barn fremstår i ulike situasjoner (Claussen, 2001). Barnehagen må jobbe med å fremme barns trivsel, livsglede, mestring og selvfølelse (Kunnskapsdepartementet, 2011).

3.3.1 Voksenrollen i barnehagen

En av kjernefaktorene for å skape et godt og utviklingsfremmende miljø for barna er de voksnes kompetanse og evne til å forstå barn (Kvello, 2013a). Dette er i tråd med det Tholin (2015) sier om at barns trivsel og utvikling henger sammen med kvaliteten på samvær og et meningsfylt samvær med voksne. Den voksne i barnehagen har et etisk ansvar til å arbeide målbevisst med å se det unike hos hvert enkelt barn. Gjennom nært samvær og dialog med barn kan man få innsikt i barns intensjon og meninger. Det er derfor viktig at de voksne i barnehagen kan legge til rette for gode møteplasser mellom barn og voksne (Tholin, 2015). Dette samsvarer med Sjøvik (2014) som sier at den voksne bør verdsette alle barn som en ressurs, og må legge forholdene til rette for å møte hver enkelt barn med deres spesielle behov. Nielsen (2007) legger til at stille barn må møtes på sine prinsipper og etter sin egen rytme. Askland og Sataøen (2013) hevder at for å kunne forstå det enkelte barn er det viktig å kunne se og finne ut av de element som umiddelbart ikke er synlig hos barnet. "Vi må gå inn i barnets måte å fortolke verden på om det skal være mulig å forstå hvorfor det løser oppgaver, finne svar på spørsmål eller forstår en situasjon på en spesiell måte" (Askland & Sataøen, 2013, s. 228).

Ingrid Lund (2014) sier at i møte med nye mennesker dømmer vi ofte på bakgrunn av førsteinntrykket vi danner oss av dem. Førsteintrykket utløser noe hos oss som bygger på de erfaringer vi har med oss fra tidligere, personene minner oss om noe eller noen, og vi gir dem merkelapper som for eksempel stille, sympatisk, pågående og lignende. Atferden deres treffer noe i oss som utløser en atferd hos oss. Lund (2014) viser til Daniel Stern som har gitt dette navnet RIG (Representations of interactions that have become generalized), representasjoner av generaliserte interaksjoner. "På grunnlag av forskjellige konkrete samspillsepisoder konstruerer vi en abstraksjon eller et slags gjennomsnitt av erfaringer vi gjør sammen med andre. Denne gjennomsnitts erfaringen er en indre representasjon. Disse danner arbeidsmodeller som blir utgangspunkt for relasjonelle forventninger og handlinger" (Lund, 2014, s. 37). Dette samsvarer med det Kvello (2015) kaller for indre arbeidsmodeller. Han sier at summen av tilknytningserfaringer generaliseres til en indre arbeidsmodell, de skaper en forforståelse av hvordan relasjoner gjerne blir, og som er styrende for personens atferd. Lund (2014) sier videre at førsteinntrykket vårt av en person har relativt større effekt på vår oppfattelse av denne personen enn de inntrykkene vi danner oss senere. Dette er viktig å ha i tankene når Rammeplassen sier; "Barnehagen skal gi barn troen på seg selv og andre" (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 23).

3.3.2 Tilknytning

Tilknytningsteorier kan være en måte å kunne forstå de innagerende barna (Gjertsen, 2013)

"Tilknytning handler om kvaliteten på det emosjonelle båndet mellom personer som er viktig for

hverandre" (Kvello, 2015, s. 82). Den voksne fungerer som en trygg base som barna kan finne tilbake og henvende seg til (Askland & Sataøen, 2013). Nielsen (2007) sier at barn med innagerende atferd liker å ha kjente mennesker rundt seg og det kan være utfordrende å skulle ta kontakt med nye mennesker. Den følelsesmessige kvaliteten i spillet mellom barnet og den voksne er et helt grunnleggende behov for barnet. Behov for gode relasjoner er for barnet like viktig som mat og drikke (Askland & Sataøen, 2013). "Tilknytning er viktig for videre utvikling på alle områder" (Askland & Sataøen, 2013, s. 62). Tilknytning er avgjørende hvordan vi mennesker får det i voksen alder. Om man som barn har hatt opplevelse av trygg tilknytning står man sterkere til å møte usikkerhet, være åpen for undring og utvikle gode mentaliserings evner (Skårderud, 2009, jfr. Askland & Sataøen). Kvello (2010, jfr. Flaten, 2013) viser at personale med god evne til mentalisering bedre kan møte barnas behov. Mentalisering vil si god evne til å se og å leve seg inn i hvordan barnet har det, og mentalisering skjer når man har psykisk overskudd (Flaten, 2013). Videre sier Kvello (2015) at mentalisering består av tre dimensjoner; evnen til å kunne ha et "innenfra"-blikk på andre, å kunne ha et "utenfra"-blikk på seg selv og å være oppmerksom på sitt eget indre. Å ha et oppmerksomt nærvær handler om å være her og nå, det å være påkoblet, om psykisk tilstedeværelse (Brown & Ryan, 2003, jfr. Kvello, 2015, s. 121). Gjennom voksne tilknytningspersoner kan barn få hjelp til å forstå og mestre situasjoner som kan innebære utrygghet og frykt. Tilknytning kan i denne sammenheng sees i nær relasjon med barns emosjoner og regulering av følelser (Solheim, 2013). Emosjonsregulering handler om hvordan vi behandler de følelser vi sitter inne med. Det handler videre om hvordan vi opplever og uttrykker oss selv i form av de følelser vi besitter (Campos, Frankel og Camras, 2004, i Solheim, 2013, s. 103). Evne til å kunne regulere egne følelser er videre en forutsetning for utvikling av sosial kompetanse (Solheim, 2013). Ved unnvikende tilknytning betegnes dette med at personen unngår emosjonell nærhet til andre. Videre knyttes dette til at personer med unnvikende tilknytning driver selvomsorg for å håndterer sine egne vanskelige emosjoner framfor å la andre nære personer bidra til reguleringen. Personer med unnvikende tilknytning preges av overregulering (Kvello, 2015). Ainsworth m.fl. (jfr. Kvello, 2015) tok utgangspunkt i Bowlby sin teori om tilknytning, og fant frem til tre ulike tilknytningskvaliteter. Disse kvalitetene var utgangspunkt for Main og Solomon (1986) som fant en fjerde tilknytningsform. Det er disse fire kvalitetene som i dag refereres til som ABCD-modellen for tilknytning, det er denne modellen som i dag dominerer teorifeltet. De fire kvalitetene er A - unnvikende tilknytning, B - trygg tilknytning, C - ambivalent tilknytning og D - desorganisert tilknytning (Kvello, 2015).

4.0 Metode

I denne delen vil vi vise til metoden vi har brukt for å gjennomføre vår undersøkelse. "Metode er en fremgangsmåte, et middel for å løse problemer og komme frem til ny kunnskap" (Aubert, 1985, i Dalland, 2013, s.110). Videre vil vi forklarer valg av informanter, før vi snakker om etiske hensyn og feilkilder. Helt til slutt viser vi til vår pilotstudie.

4.1 Valg av design og metode

Vi har valgt undersøkelsesdesign i form av intensiv design og med en kvalitativ metode. Dette mente vi ble den mest riktige design og metode for vår undersøkelse. Gjennom intervju og spørreskjema på mail, ønsket vi å gå i dybden med å skaffe oss forståelse og eventuelt svar på vår problemstilling. Dette mener vi er i tråd med det Dalland (2013) sier om at gjennom metodevalg kan vi få innholdsrike og gode data som kan gi oss relevante svar på spørsmål vi stiller. "De kvalitative metodene tar sikte på å fange opp meninger og opplevelser som ikke lar seg tallfeste eller måle" (Dalland, 2013, s.112). Med en kvalitativ metode vil det innsamlede materiale i høy grad styre konklusjoner og teoridannelser. Kvalitativ metode kan gi refleksjon, dybde, teoridannelse og det kan gi ny innsikt (Løkken & Søbstad, 2013).

4.2 Valg av informanter

Vi valgte å bare invitere pedagoger/barnehagelærere med i undersøkelsen. Dette fordi vi tenker at det er de som sitter med kunnskapen vi trenger om det aktuelle tema for å finne svar på vår problemstilling. Gjennom alder, kjønn, tilleggsutdanning og arbeidserfaring ønsket vi å finne eventuelle forskjeller og likheter i forståelsen av tema. En kvalitativ metode handler om å gå i dybden og det henger tett sammen med å undersøke få antall enheter, ved å undersøke et få antall enheter er dette noe som muliggjør nærhet mellom den som undersøker og den som er informant (Jacobsen, 2015). Våre informanter kommer fra forskjellige barnehager, de er alle kvinner med ulik alder og tilleggsutdanninger, men alle er barnehagelærere i bunnen.

4.3 Det kvalitative intervjuet

Med en kvalitativ metode handler dette om å samle inn data gjennom samtaler og intervju med mennesker. Dette kan gjøres både skriftlig og muntlig (Jacobsen, 2015). I vår undersøkelse har vi gjennomført to intervju, og to spørreskjema på e-post. Vi brukte samme intervjuguide til både muntlig og skriftlig (vedlegg 2). Intervju kan være vanskelig og krevende og det er viktig at man på forhånd er godt forberedt (Løkken & Søbstad, 2012). Vi gjennomførte pilotstudien for å få prøve ut

spørsmålene våre, og hadde satt oss godt inn i teori om tema før vi begynte. Spørreskjema ble som sagt sendt ut via e-post, med en tidsfrist for tilbakemelding. De muntlige intervjuene ble avtalt med styrer og hun satte av tid og organiserte slik at vi kunne få gjennomført disse. Styrer fikk utdelt intervjuguide og følgeskriv, men fikk ikke dele intervjuguide med informantene våre. Denne fikk de først rett før intervjuene startet. Dette valgte vi for å unngå "fasitsvar". Følgeskrivet inneholdt overordna tema, informasjon om taushetsplikt og personvern. En kvalitativ metode kalles også en åpen metode der den som undersøker legger så lite som mulig føring på det som skal samles inn av data. Dette handler om at informant skal med egne ord, få mulighet til å kunne uttrykke seg selv gjennom ord og meninger. Ut ifra dette kan vi få mye og viktig informasjon gjennom meninger og forståelse av informant (Jacobsen, 2015). I tråd med dette stilte vi spørsmålene fra vår intervjuguide med så lite påvirkning som mulig, samtidig som vi fokuserte på å være bekreftende og anerkjennende i forhold til de svar vår informant ga oss. Dette mente vi var viktig da to av våre informanter meldte fra om vanskelig tema, samt krevende spørsmål. I tråd med dette sier Løkken og Søbstad (2012) at ved å vise at en lytter til den andre, kan dette gi tillit og åpenhet mellom intervjuer og den som skal intervjues. Forskningsintervju handler om å innhente beskrivelser fra den som intervjues, for så videre beskrive og tolke det som har blitt fortalt (Løkken & Søbstad, 2012). Å være mest mulig nøyaktig under innsamling, behandling og ved analyse av data er viktig (Dalland, 2013). «Å registrere intervjudata handler om å få tak i intervjupersonens perspektiv så fullstendig og saklig som mulig» (Løkken & Søbstad, 2012, s. 114). For å dekke dette brukte vi lydopptaker under våre intervju. Videre sier Løkken og Søbstad (2012) at det er vanskelig underveis å kunne noterer all data som blir fortalt. En lydopptaker kan derfor være et godt redskap ved intervju. Med et slikt redskap gjør dette at intervjuer kan konsentrere seg om å stille gode spørsmål, lytte, ha blikk-kontakt, og kunne være engasjert under intervjuet. Etter endt intervju med våre informanter startet vi raskt med å transkribere vår data. I en kvalitativ metode registreres og overføres data til nedskrevet tekst (Ringdal, 2014). Det er en fordel at man raskt etter intervju kan summere data og utvide notater skrevet underveis (Løkken & Søbstad, 2012).

4.4 Kildekritikk og etiske hensyn

Ved å bruke spørreskjema får en fordelen med å kunne inkludere flere informanter, generalisering av funn med høyere sikkerhet og å gjøre sammenligninger (Jacobsen, 2015).

Vi valgte derfor å gjøre en spørreundersøkelse via mail (vedlegg 2) i tillegg til intervju ansikt til ansikt (vedlegg 2). Vi sendte ut intervjuguide i form av spørreskjema, via mail (vedlegg 2) til ti av barnehagene i vår kommune. Vi ba om at så mange som mulig av pedagogene i hver barnehage svarte på våre spørsmål, og ba om en tilbakemelding uansett om de kunne delta eller ikke. Det var

kun en barnehage som svarte på henvendelsen vår, og der var en pedagog som svarte. Dette gjorde at vi ikke fikk det sammenligningsgrunnlaget for vår empiri som vi ønsket. Og vi har derfor bygget vår undersøkelse på fire informanter. Meningene som blir presentert i empirien er informantenes subjektive meninger. Da vi gjennomførte intervjuene la vi merke til at informantene var preget av intervjusituasjonen, og det å skulle "prestere" der og da. Vi tenker at de som fikk gjennomføre på e-post hadde en roligere setting og fikk anledning til å tenke seg mer om, og kan slå opp svar dersom de ønsket. Dette hadde ikke de som ble intervjuet mulighet til.

Når man intervjuer og gjennomfører spørreundersøkelser er det etiske hensyn man må ta. Etikk handler om hva som er rett og galt og det handler om moral (Ringdal, 2014). Våre informanter stilte frivillig opp i undersøkelsen vår. De fikk god informasjon om hva vi skulle og hva vi skal bruke resultatene til gjennom følgeskrivene (vedlegg 3 & 4). Det ble opplyst om taushetsplikt og personvern. Med tanke på beskyttelse av individ knytter Ringdal (2014) blant annet respekt for mennesket, fri deltagelse selvbestemmelse og beskyttelse for å kunne trygge privatliv og familie. Alle personopplysninger og notater fra undersøkelsen vil bli anonymisert, og destruert etter innlevert oppgave. Dette gjelder både skriftlig og muntlig intervju. Dette er i tråd med Ringdal (2014) som sier at alle opplysninger og data som innhentes skal behandles konfidensielt. Dette handler videre om at data skal bli presentert på en måte slik at de ulike informanter ikke kan gjenkjennes (Ringdal, 2014).

4.5 Pilotstudie

Gjennom å gjennomføre pilotundersøkelsen fikk vi en god anledning til å prøve ut ulike metoder for datainnsamling, og mulighet til å reflektere over intervjuguiden vår. Denne intervjuguiden (vedlegg 1) var også med når vi senere skulle velge de endelige informantene våre.

Vi valgte å gjennomføre pilotundersøkelsen og refleksjoner rundt denne hver for oss, før vi i fellesskap avsluttet med refleksjon rundt veien videre. I vår pilotstudie brukte vi to ulike metoder, intervju ansikt til ansikt, og intervju i form av spørreskjema. Grunnlag for å prøve to ulike metoder var for å undersøke om gjennom dette ville gi oss ulike svar og refleksjon. Ved å ha svarene skriftlig mente vi i tillegg at dette kunne gi oss fordel med at man kan gå tilbake og sammenligne ulike svar, og at man kan gjøre flere sammenligninger og eventuelt finne flere forskjeller. Pilotstudien ble gjennomført på bekjente som jobber i barnehagen. Intervjuet ble gjort på en pedagogisk leder, mens spørreundersøkelsen ble gjort på assistenter, fagarbeidere, pedagogisk ledere og en styrer. Tilbakemelding fra assistent og fagarbeider var at spørsmålene ble for omfattende og vanskelige, begge disse er flerspråklige. Fagarbeider som er etnisk norsk deltok, hun synes spørsmålene var vanskelige men svarte på alle. Å gjennomføre pilotstudie opplevde vi begge som svært nyttig. Vi fikk begge gode og reflekterte tilbakemeldinger fra våre informanter som gjorde at vi kunne utbedre og

spisse vår intervjuguide. Vi så tydelig at formålet med undersøkelsen måtte komme mer tydelig frem gjennom de spørsmål vi stilte og de svar vi kunne forvente og få. Spørsmål ble omformulert, gjort mer åpne, noen spørsmål ble erstattet med nye og noen skiftet rekkefølge. I tillegg til endring og forbedring av vår intervjuguide, fikk vi viktig refleksjon til videre valg av informanter. Som nevnt fikk vi tilbakemelding om krevende spørsmål for assistenter og fagarbeidere. Ut av dette konkluderte vi med å basere videre informanter på pedagogiske ledere, og eventuelt styrer i ulike barnehager.

5.0 Empiri

“Empiri betyr kunnskap som er bygd på erfaring” (Dalland, 2013, s.115). Presentasjonen av vår datainnsamling har vi delt inn i ulike deler for å strukturere dataene. To av informantene har svart skriftlig på spørreskjema og to har svart gjennom intervju, vi har ikke skilt mellom disse i presentasjon av data. Informantene er blitt anonymisert, og vil heretter bli referert til som A1, A2, B1 og B2.

5.1 Bevissthet og forståelse av innagerende atferd og de stille barna

Vi startet med å be våre informanter om å definere begrepet stille barn og begrepet innagerende atferd. Dette for å finne ut om informantene la en definisjonsforskjell til grunn når de jobber med ulike barn. Gjennom de ulike svar fikk vi forståelse for vi at de fleste informantene hadde vansker med å skille disse begrepene fra hverandre. A1 sier at *“Altså om dere hadde spurt meg om hva jeg tenker om begrepet innagerende barn så hadde jeg sagt det samme som i forhold til de stille barna”*. B2 skiller mellom begrepene ved å si at stille barn har et forsiktig temperament og de innagerende barna er overregulerte *“De ordner opp selv”*. Det alle informantene var tydelige på var at de barna med innagerende atferd har vansker med å vise eller sette ord på følelsene sine.

Siden vi la til grunn vår hypotese om at barn med utagerende atferd er de som får mest oppmerksomhet i barnehagen, valgte vi i tillegg å be informantene definere begrepet utagerende atferd. Dette for å støtte opp om spørsmål som kom senere intervjuguiden (vedlegg 2). Her var alle våre informanter enige om at de utagerende barna er de barna som man ser best i barnehagen. De utagerende barna er de som er høylytte, viser følelser og da gjerne aggresjon, skaper uro og krever mye av personalet og de andre barna. Videre ba vi informantene svare på om de har hatt eller har barn som de vil definere som stille barn eller barn med innagerende atferd. Dette spørsmål stilte vi for å finne svar på om våre informanter hadde erfaring med å jobbe med barn med denne typen atferd.

Vi fikk forståelse for at det var flere av informantene som måtte tenke seg om angående dette spørsmålet. A2 sier at *“Pr. nå kan jeg ikke si at jeg har barn i barnehagen som jeg definerer som stille barn... ikke hvis jeg tenker innagerende, men nå sa du stille barn.. Må tenke litt høyt her. Jeg har, ja, en jente jeg vil definere som stille “*. Ut ifra de svarene vi fikk viste det seg at alle informantene har eller har hatt barn i barnehagen som de vil definere som stille barn eller barn med innagerende atferd.

Vi avsluttet denne delen med å spørre om de har eller har hatt barn med utagerende atferd i barnehagen. Her var alle tydelig på at det har de eller har hatt. Vi fikk forståelse for at alle informanter var veldig bevisste på hvem de utagerende barna var.

5.2 Innagerende atferd forstått som atferdsproblem

Her valgte vi å spørre informantene om de så på det å være stille eller ha innagerende atferd som et atferdsproblem. Her var de enige om at i utgangspunktet ikke. Vi er alle forskjellige, noen er introvert og noen er ekstrovert. Men som informant B1 sier; *“Men dersom det er til hinder for barnet selv mener jeg det er et atferdsproblem”*. Vi oppfattet B2 litt mer tydelig i svaret sitt, hun skiller mellom det å være stille og det å ha en innagerende atferd. *“Det å være stille og introvert er ikke et problem eller en vanske, det handler om personlighet. Det å være innagerende er heller ikke et problem eller en vanske i forhold til omgivelsene, men det er absolutt en utfordring for barnet sin emosjonelle og sosiale utvikling”*.

Videre spurte vi hvilke atferdsproblemer de eventuelt trodde kunne utvikles. Her var informantene A1, A2 og B1 enig om at psykiske problem og da spesielt angst var noe som kunne utvikles. A2 nevnte emosjonell utvikling som en faktor som kunne bli hemmet. B2 snakker også om barnet sin emosjonelle utvikling. Til slutt i denne delen spurte vi informantene om når de tenkte at stillhet og innagerende atferd er et problem. Her var de enig om at det er et problem når det barnet blir hemmet eller det går ut over det sosiale.

5.3 Arbeidsmetoder og tiltak for de stille barna og barn med innagerende atferd

I denne delen av undersøkelsen var vi ute etter å få svar på hvordan barnehagen jobber med de stille og de innagerende barna. A1 nevner spesielt at det å skape trygghet for barnet blir jobbet mye med. Trygt personal og trygge omgivelsene for barnet fremheves. Dele barnegruppen opp i mindre grupper er også en metode som blir mye brukt, spesielt knyttet til mindre lekegrupper. Kjente aktiviteter for barnet som de vet barnet liker blir det satt fokus på. Det at alle barn skal bli sett hver dag og det å ha tid til å sette seg ned å prate med barnet, jobbes med. A2 sier at de jobber mye med å løfte frem de barna som er stille. De tar seg tid til å sikre at alle barn blir sett. Det jobbes mye med

lekekompetanse og støtte barna i lek. Å sikre at alle barna blir inkludert er i fokus. A2 sier at *“Alle barn skal ha opplevelse av at det er noen som vil være sammen med de”*. Videre sa B1: *“Fokus på trygghet, vennskap og å skape de gode relasjonene barn-voksen og barn-barn. Lage små lekegrupper som vi ser at de stille barna kan “blomstre i”. Gi barna selvtillit og anerkjennelse for den de er”*.

Videre sier B2 om arbeid med de innagerende barna; *“I forhold til de innagerende barna jobber vi med å gi reguleringsstøtte. Barn som er overregulerte får hjelp til å uttrykke seg gjennom at den voksne samregulerer. Det handler i stor grad om å lære barnet strategier for å uttrykke følelser og tanker på en adekvat måte. Den voksne må være sensitiv, inntonende og anerkjennende overfor barnet, slik at barnet opplever aksept for å vise sine reaksjoner. Det blir jobbet med skape et trygt, ivaretagende og positivt klima på avdelingene. Dette gjør vi ved å reflektere over og sett ord på dei tilsette sin relasjonskompetanse og ved å lære barna sosial kompetanse”*.

Deretter spurte vi våre informanter om hvilke atferd eller atferdsproblem de hadde mest fokus på, og hvilke det var vanligst å sette inn ekstra tiltak i forhold til. Her var alle informanter enige om at det er mest fokus på de barna med utagerende atferd. Til slutt ba vi de beskrive sin drømmesituasjon, hvordan det kunne vært i forhold til å jobbe med stille barn og innagerende atferd. Våre informanter sier tydelig at størrelsen på barnegruppen skulle vært betydelig mindre. Alle ønsker seg mer tid, mindre barnegrupper og mer kompetanse, og mulighet til å kunne se og nå frem til barna på en bedre måte enn det som gjøres nå.

6.0 Drøfting

I denne delen vil vi drøfte funnene våre fra del 5.0 opp mot teori fra del 3.0, og knyttet til begrepsavklaringer i del 2.0, i et forsøk på å finne svar på problemstillingen vår; ***Hvordan kan vi som barnehagelærere trygge og forstå de stille og innagerende barna på en god måte?***

Drøftingsdelen har vi valgt å dele inn i samme kategorier som empiridelen.

6.1 Bevissthet og forståelse av innagerende atferd og de stille barna

“Etter hvert som de fleste barn går i barnehage, har en også begynt å stille spørsmål om hvordan et slikt universelt tilbud påvirker barn, og om det ivaretar noen grupper bedre eller dårligere enn andre” (Ogden, 2015, s. 59). Vår hypotese da vi begynte på denne oppgaven var at de stille barna og de barna med innagerende atferd i barnehagen lett kan bli oversett i det daglige. De strever med å kreve sin plass i en barnegruppe, og kan dermed bli de som får minst oppmerksomhet og oppfølging i en travel hverdag. Vi hadde en formening om at det var en definisjonsforskjell på disse to begrepene og tenkte oss at den gruppen som betegnes som stille barn var de som var stille og forsiktig av natur,

et personlighetstrekk eller en temperamentsstil, mens barn med innagerende atferd var de som står i faresonen for å utvikle et atferdsproblem. Som vist til i teori definerer Ingrid Lund (2014) innagerende atferd som en "atferd der følelser, opplevelser og tanker holdes og vendes innover mot en selv. Uttrykk som kommuniseres kan være sårbar, avvisende, deprimeret, tilbaketrukket, angst og usikkerhet" (Lund, 2014, s. 27). I Nøra (2013) sin artikkel på forskning.no sier Kvarme at det ikke er alle som er like utadvendte, og dette skal vi respektere. Men de stille barna trenger utfordringer i trygge rammer og omgivelser. Det viser seg at denne gruppen ofte får alvorlige problemer senere i livet, derunder sosial angst (Nøra, 2013). Dette sier også Nilesen (2007) noe om når han sier det er viktig å skille mellom at stille barn har en innadvendt personlighet eller om barnet har et reelt atferdsproblem. Og man må finne ut årsaken til stillheten, om det er et personlighetstrekk eller om det ligger traumer bak. Videre sier han at noen barn er stille og rolige av natur (Nielsen, 2007). At det er vanskelig å se eller finne en forskjell begrepene stille og innagerende viser også igjen i vår empiri. Slik vi forstår hadde våre informanter vanskelig for å definere forskjell, men de var enige om at barn med innagerende atferd har vansker med å vise følelsesuttrykk, at det er atferd som ikke er bra for barnet. B2 var den som hadde tydeligst definisjonsforskjell på begrepene. De stille barna; *"Barn med et forsiktig temperament, som gjør lite av seg, som er introvert og liker seg i sitt eget selskap (personlighet)"*. Innagerende atferd; *"barn som er overregulerte, de gir ikke tydelige uttrykk for frustrasjon, sinne o.l., søker ikke aktivt hjelp og trøst/støtte fra omgivelsene"*. Ifølge Kvello (2015) fremstår personer som er overregulerte som "forstrekt, overdrevent andreorientert og selvforsakende, som snusfornuftig, gammelklok, rigid, holdt, stiv osv." (Kvello, 2015, s.74). Lund (2014) viser til en undersøkelse gjort av Henderson og Zimbardo som viser til at sjenanse forbindes med problemer som sosial angst, depresjon, sosial fobi og unnvikende personlighetsforstyrrelser. Videre sier Lund (2014) at sjenerte barn faller ofte utenfor i sosiale sammenhenger og de oppfatter sin sosiale kompetanse i et negativt lys. De har ofte en negativ oppfattelse av sine relasjoner til andre. Forskere er enige om at det er flere faktorer som spiller inn når en skal definere sjenert atferd som temperaments avhengig. B2 sier om at de stille barna er barn med et forsiktig temperament, et personlighetstrekk. Det er barn som gjør lite av seg og som liker seg i sitt eget selskap. Temperament er en viktig del av vår personlighet. Kvello (2013b) sier "temperament er en biologisk betinget forløper til personligheten, og etter hvert som personligheten utvikles, inngår temperamentsstilen som en av den" (Kvello, 2013b, s. 31). Videre sier han at det er faglig enighet om at temperament er primært en genetisk disposisjon. Dette tenker vi støtter opp under tanken til Kvarme (jfr. Nøra, 2013) om at noen barn er stille og forsiktige av natur, og har det helt greit med det. Stille barn tenker vi kommer inn under Kvello (2013b) sin definisjon av reservert temperamentsstil, der barn med dette temperamentet søker forutsigbarhet og trygghet, og liker

derfor rutiner. De er skeptisk til nye ting fordi det virker truende på dem. De virker generelt usikre, forsiktig og lite selvhverdende. De er barn som kan være utydelige i sine uttrykk og kan derfor være vanskelige å tolke (Kvello, 2013b). Dette passer sammen med det A1 sier om at de stille barna er barn som forsvinner litt som ikke er så lett å oppdage. Det er barn som har vanskelig for å uttrykke seg, de gjør ikke så mye ut av seg. Videre sier Kvello (2013b) at ca. 35 % av barn med en reservert temperamentsstil utvikler psykiske vansker, og angstlidelser og depresjon er den mest utbredte psykiske lidelsen blant disse barna. Slik vi tolker dette tenker vi at barn med innagerende atferdsvansker kan havne i denne kategorien. Dette stemmer også med svarene vi har fått fra informantene våre der A1 definerer innagerende atferd som *"barn med dårlig selvbilde, kanskje angst"*. A2: *"innagerende ikke er noe positivt, innagerende er noe som ikke er bra for barnet, tenker jeg da"*. B1: *"Ekstrem innagerende atferd kan uttrykkast som «med ønske om å gå i ett med veggen». Viser ofte utfordringar med å vise/setje ord på kjenslene sine"*. I en barnegruppe er det lett å se de stille og forsiktige barna. Det er disse barna som gjør minst ut av seg, de lager ikke mye støy. Men ikke alle har vansker med å si ifra eller søke støtte og hjelp fra voksne dersom det er behov for det. Når de er trygge på den voksne søker de hjelp og støtte. Men en skal være oppmerksom på at dette ikke alltid gjelder og da må den voksne oppsøke barnet. Som informanten over sa; *"søker ikke aktivt hjelp og trøst/støtte fra omgivelsene"*. Ingrid Lund (2014) sier at i norsk sammenheng blir begrepet sjenanse ofte brukt i sammenheng med at tilbaketrukket atferd blir forstått som et personlighetstrekk. Andre bruker sosial isolasjon og knytter denne atferden opp mot relasjoner (Sørli, 2000, jfr. Lund, 2014, s. 14). Videre sier hun at vi i Norge og Europa har lite forskning på dette atferdsuttrykket, men i internasjonal forskning er det dominerende begrepene *shyness* (Crozier, 2001, jfr. Lund, 2014) og *introvert behavior* (Slee og Rigby, 1993, jfr. Lund, 2014). Hun velger å bruke begrepet innagerende atferd som et motstykke til utagerende atferd for å vise at innagerende atferdsuttrykk er et atferdsproblem på lik linje med utagerende atferd (Lund, 2014). Lund fortsetter med å si at det stille atferdsproblemet forsvinner gjerne i støyen og taper kampen om oppmerksomheten med andre barn som så tydelig krever de voksnes tilstedeværelse. *"De forstyrrer oss ikke og er lett å overse"* (Lund, 2014, s. 14). Eller som A1 sier; *"de stille barna er barn som forsvinner litt kanskje, som ikke er så lett å oppdage nødvendigvis"*.

At barn er stille og tilbaketrukne kan noen oppleve som en utfordring. Dette kom opp i undersøkelsen vår. Det kan være en utfordring for både barna og voksne. Det er vanskelig å vite hvordan man skal komme dem i møte. For de andre barna kan det bli vanskelig å inkludere dem i leken sin når en ikke får respons på invitasjoner. A2 sier at hun syns det er utfordrende med de barna som reagerer med stillhet eller bare sitter der. Dette fordi det er vanskelig å få noe ut av de, å få en respons, og det kan føre til at en prøver for mye og dermed blir for pågående. Videre sier hun at det

er en utfordring for de andre barna som må vente. Og hva er rett og galt oppi dette? *"Jeg synes det er vanskelig"*.

Siden Ingrid Lund (2014) bruker innagerende atferd som et motstykke til utagerende atferd, valgte vi å ta med dette begrepet i vår undersøkelse. Dette for å bygge opp under hypotesen som vi jobbet ut i fra, om at det er barna med utagerende atferd som får mest oppmerksomhet i

barnehagehverdagen. Og empirien vår viser at når det var snakk om utagerende atferd så var alle informantene tydeligere. Her hadde de ikke problemer med å definere begrepet. B1: *"Utagerende barn er barn som ikke vegrar seg for å gå i konflikter. De spiller på hele følelsesregisteret sitt, og havner ofte i konflikter. Atferden viser seg ofte med utfordringer når det gjeld selvregulering, selvmonitorering og fleksibilitet".* A2: *"Utagerende atferd, er mer synlig, noe som et barn jobber med som gjør til at det får en mer synlig, i alle enn innagerende, i den forbindelse med at de kanskje forvolder andre uro eller er, trenger ikke å påføre noen noe skade eller slag eller...men i alle fall mer høylytt, det kan jo være lyder, det kan jo være mot seg selv sånn sett, men det er mer synlig for oss".* A1: *"Det er barn som syns i hvert fall. De er gjerne høyt og lavt, de krever veldig mye av både voksne og andre barn, de har vansker med å finne roen, veldig aktive".* B2: *"Barn som er underregulert, som ikke klarer å regulere følelsene sine. Barn som går lett i affekt og tydelig viser sinne og frustrasjon, verbalt og/eller fysisk (agresjon)".*

Som vist til i teoridelen har både innagerende og utagerende atferd uttrykk som har mye felles med hverandre. Dette bekrefter både nasjonal og internasjonal forskning (Lund, 2014). Manglende sosial kompetanse kan være en forklaring på atferdsproblemer i følge Ogden (2015). Han sier det kan skyldes at barna ikke har lært seg de nødvendige evnene eller ikke kan ta disse i bruk. Selvregulering er et begrep som har mye tilfelles med sosial kompetanse, og er et viktig mål for barnas sosiale utvikling. Selvregulering er både en indikator og et resultat av sosial kompetanse. Selvregulering handler om oppmerksomhet, turtaking utholdenhet og å kunne hemme visse handlinger (Ogden, 2015). A2: *"Det er jo sånn som jeg tenker vil, ja alt av atferdsproblem kan jo bli utviklet hvis en ikke får jobbet nok med sosial kompetanse og språk i barnehagen"*. I undersøkelsen vår kommer det frem at barnehagene jobber mye med sosial kompetanse, B2; *"Vi jobber mye med sosial kompetanse. Mellom anna med selvhevdelse. Det å kunne sette ord på egne følelser, ønsker og behov. Dette jobbes med både temabasert og i hverdags situasjoner der temaet er naturlig å ta opp. De voksne hjelpe og støtter barna, slik at deres stemme blir hørt og tatt på alvor"*.

Det å være stille og beskjeden kan i livet ha mange positive kvaliteter som kan komme til sin rett etter hvert (Nielsen, 2007). At stille barn er forholdsvis nytt begrep kom opp under undersøkelsen vår. Det er noe som ikke har hatt så stort fokus, det er nok utagerende atferd som har hatt det største fokuset, men heldigvis kan det se ut som om det er i endring. A2 *snakker for egen del når hun sier; "Stille barna er et begrep som har kommet opp, i hvert fall for mitt vedkommende, i de senere*

årene. Har vært mest fokus på de utagerende barna og høylytte barna som vi legger merke til og som vi tydelig ser reaksjonene på. Men det jeg legger i de stille barna er ikke nødvendigvis de beskjedne, det er ikke det jeg legger i det, det er vel helst det at de som sitter inne med noe som, og holder det i seg noe som er vanskelig i kortere eller lengre periode”.

6.2 Innagerende atferd forstått som atferdsproblem

Noe av det vi ønsket å finne ut i undersøkelsen vår var om informantene vår hadde forståelse for at innagerende atferd kan sees på som et atferdsproblem. Lund (2014) sier at det er forskjellig oppfatning om når stillhet og sosial tilbaketrekning kan defineres som et atferdsproblem, men at man er enig om at det kan kalles et atferdsproblem i barnehage uten at det stilles diagnoser. Vi stilte derfor informantene våre spørsmål om de tenkte eller opplevde at det å være stille eller ha innagerende atferd kan være et atferdsproblem. Her svarte de at i utgangspunktet er det ikke et atferdsproblem, men at det kan utvikle seg til et. Dette tenker vi er i tråd med Lund (2014) som sier at dersom det er en atferd som vedvarer over tid, så vil det utvikle seg til et problem for barnet. Kvarme (jfr. Nøra, 2013) sier at mange barn i denne gruppen kan utvikle alvorlige psykiske plager senere i livet. Dette kom også frem i undersøkelsen vår. Dersom atferden ikke blir tatt på alvor kan det føre til senvirkninger for barnet. A1; *”det kan få problemer videre i forhold til det med selvbildet, angst, depresjoner, psykiske problemer, det å passe inn, tenker jeg da. Hvis det ikke blir tatt tak i tidlig har det jo ofte lett for å gå over til noe som er mer, enda mer vanskelig”.*

Flaten (Jfr. Flaten & Haugland, 2013) sier at et snev av angst og tilbaketrukkethet i oppveksten blir sett på som noe positivt. Det viser at barna kan vurdere en situasjon for å finne den atferden som er best i de ulike situasjonene. Angstproblematikk er en naturlig del av utviklingen til barn, men at noen har en mer omfattende angstproblematikk som vil fortsette og føre til en angstlidelse. Mathisen mfl. (jfr. Flaten & Haugland, 2013) mener at for 40 % av barna som viser angstsymptom er det en fare for at angstplagene kommer til å fortsette, og at ved 4-års alder er det en stabilitet i symptom belastningen. Barn med tydelige tegn på angst blir lettere fanget opp og gitt hjelp. Men de fleste barn med angst blir ikke oppdaget, de som er står i fare for å utvikle angst har sjeldent så tydelige symptomer at det blir tatt på alvor. Ofte tror man at de vil vokse av seg problemene, og derfor sliter barn lenge før de får hjelp med angsten (Aune & Stiles, 2009; Heiervang mfl., 2007, jfr. Flaten & Haugland, 2013).

Risiko og beskyttelsesfaktorer er med på å forutsi faren for at mennesker utvikler vansker. I Kvello (2015) er det en sjekklister over de risikofaktorene som ofte ligger til grunn for at barn utvikler psykiske lidelser og sosial mistilpasning. Listen viser også de mest nyttige beskyttelsesfaktorene som kan delta til å dempe den negative virkningen av risikofaktorer. På begge disse listene finner man blant annet vennskap. En risikofaktor er det hvis barnet har vanskeligheter med å utvikle

aldersadekvate vennskap etter 4-års alder, mens det regnes som en beskyttelsesfaktor å ha venner og tilhøre et sosialt fellesskap som er prososiale (Kvello, 2015). De innagerende barna kan ha vansker med å knytte vennskap. Dette kommer frem i funnene våre i empirien. Da vi spurte informantene om når det å være innagerende er et atferdsproblem og hvordan dette kan arte seg i en barnegruppe sier B1: *“Får utfordringer med å knytte venner, få vennekompetanse. Blir ikke invitert med i lek med andre barn”*. Dette samsvarer med Lund (2014) som også sier at det å etablere stabile vennskap kan være en utfordring for barn med innagerende atferd. Videre svarer informantene på spørsmålet om når innagerende atferd kan være et problem når det går utover barnets sosiale samspill, når det ikke kan delta i leken og når det er til hinder for barnet. Eller som B2 sier: *“Når barnet blir hemmet i sin livsutfoldelse”*. Gjertsen (2013) sier at innagerende barn kan ha problemer i sosiale sammenhenger. Barn som er innagerende kan vise uttrykk som for eksempel tilbaketrukket sosial atferd, taushet og offerrolle i mobbesituasjoner. Denne atferden kan føre til ensomhet for barnet, og kan gjøre at barnet vil ha problemer med å etablere gode og varige vennskap. Barn som er preget av å være innadvendte kan ha problemer med samhandling med venner, de kan streve i samtaler, ha vansker med å dele opplevelser og erfaringer, og de har ofte problem med å hevde seg. Barn som er engstelige klarer ikke alltid like godt å si ifra når de opplever noe som de ikke liker, de tar det gjerne inn over seg og blir lei seg (Flaten, 2013). Å ikke kunne hevde seg kan føre til at barnet blir hemmet i sin utvikling. Barna kan få begrenset mulighet til å samhandle, kommunisere og utvikle seg gjennom relasjoner med andre barn og voksne (Gjertsen, 2013). Videre sier Gjertsen (2013) at innagerende barn kan ha problemer med å knytte seg til andre mennesker. Disse barna kan ofte sees alene og for seg selv, og tar lite initiativ til for eksempel lek med andre barn. Dette kan være en utfordring i forhold til utvikling av sosial kompetanse og i utvikling av vennskap. *“Lav kvalitet på vennenettverket predikerer både internaliserende og eksternaliserende vansker, og motsatt predikerer høy kvalitet på vennenettverket at personen har god sosial kompetanse”* (Engel mfl., 2011 ref. i Kvello, 2015, s. 157). Å jobbe med vennskap og sosial kompetanse er veldig viktig i barnehagen. Rammeplanen sier blant annet at *“Vennskap og tilrettelegging for gode relasjoner i barnehagen er forutsetning for god læring og opplevelse av glede og mestring”* (Kunnskapsdepartementet, 2011, s.33). Videre sier Rammeplanen at sosial kompetanse er vesentlig for å motvirke utviklingen av problematferd (Kunnskapsdepartementet, 2011). Og heldigvis viser funnene våre at dette er noe det jobbes mye med i barnehagen. Sosial kompetanse var noe alle informantene vår kom inn på flere ganger. Som vist over sa B2; *“Vi jobber mye med sosial kompetanse. Mellom annet med selvhverdelse. Det å kunne sette ord på egne følelser, ønsker og behov”*. Å ha venner er spesielt viktig for barn, de er avhengig av samvær med andre barn. Vennskap er viktig for opplevelsen av å høre til, det å bety noe for noen og å være til for noen (Lund, 2014). B1 forteller at de jobber mye med vennskap og de gode relasjonene. Både relasjoner knyttet til barn – barn og barn – voksen. A2 tenkte på to barn hun har på avdeling

når vi snakket om stille og innagerende atferd. Vi snakket en del om vennskap og det å bygge lekekompetanse. Hun viste til støtte i lek, og viktigheten av å hjelpe barna inn i lek. Og sier: *”den ene deltar ikke alltid så mye i lek. Hun må ha litt hjelp til å komme inn i leken. Og da er det og noe som jeg er oppmerksom på. Det å spørre hva hun har lyst til å leke, og hvem hun har lyst til å leke med, eller jeg kan være lekekameraten hennes, og gjøre henne litt synlig for de andre barna”*. Vi tenker dette viser hvor viktig den voksne er i det å styrke barnas lekekompetanse og å hjelpe dem som sliter med å komme inn i leken. Dette kan bli vanskelig å få til dersom en ikke jobber med relasjonen mellom barn – barn og barn – voksen. Flaten (2013) sier at utviklingen av en sunn sosial og emosjonell helse er en relasjonsprosess. Samsillet gir barnet erfaringer som er med på å forme hvordan de blir når de vokser opp. For å få utvikling trenger barn motstand, men forskjellen på om opplevelsen er nedbrytende eller noe å vokse på avhenger av i hvilken grad barnet opplever å ha kontroll over det som skjer. For barn som er engstelige kan det å være selvhevdende være vanskelig, og å kunne si i fra om noe en ikke liker krever selvhevdelse (Flaten, 2013). Å få til de gode relasjonene tenker vi henger sammen med tilknytning, og det å ha en trygg tilknytning til en voksen i barnehagen. Gjertsen (2013) sier at tilknytningsteorier kan være en måte å kunne forstå de innagerende barna. Som vist til i teoridel er trygg tilknytning en viktig faktor i arbeidet med å trygge barn og trygge deres omgivelser i barnehagen. Kvello (2015, s. 82) sier at *”tilknytning handler om kvaliteten på det emosjonelle båndet mellom personer som er viktige for hverandre”*. Å skape trygghet for barna er også noe informantene våre snakker om, trygge voksne og trygge omgivelser. A1; *”det viktigste er jo å skape trygghet”*. Eller som B1 sier; *”Trygghet, og følelsen av å bli sett er grunnmuren i arbeidet vårt. Det å lære barna å sette ord på følelsene sine, og kunne uttrykke seg er en viktig kompetanse for barna”*. Kvello (2010, jfr. Flaten, 2013) sier at personale med god mentaliseringssevne bedre kan møte barna i deres behov. Det handler om å være tilstede her og nå, om å være påkoblet, å ha et oppmerksomt nærvær. Flaten (2013) sier videre at mentalisering handler om å ha god evne til å sette seg inn i hvordan andre har det. Dette ser vi i sammenheng med å være en trygg voksen for barn. Å ha god evne til å kunne sette seg inn i situasjonen til barnet, vise anerkjennelse for barnets følelser. Eller som B2 sier; *”den voksne må være sensitiv, inntonende og anerkjennende overfor barnet, slik at barnet opplever aksept for å vise sine reaksjoner”*. Tilknytning kan sees i sammenheng med emosjoner og regulering av følelser, emosjonsregulering er en forutsetning for utvikling av sosial kompetanse. Barn kan få hjelp til å mestre og forstå utrygge situasjoner gjennom voksne tilknytningspersoner (Solheim, 2013). Videre sier B2 om det å arbeide med de innagerende barna; *”vi jobber med å gi reguleringsstøtte. Barn som er overregulerte får hjelp til å uttrykke seg gjennom at den voksne samregulerer. Det handler i stor grad om å lære barnet strategier for å uttrykke følelser og tanker på en adekvat måte. Det blir jobbet med å skape et trygt, ivaretagende klima på avdelingene. Dette gjør vi ved å reflektere over og sette ord på de tilsatte sin relasjonskompetanse og ved å lære barna sosial kompetanse”*. Personer som er

overregulerte har en unnvikende tilknytning (Kvello, 2015). "Unnvikende betegner at personene unngår emosjonell nærhet til andre, og driver selvomsorg for å håndtere sine egne vanskelige emosjoner framfor å la nære personer bidra til reguleringen" (Kvello, 2015, s 89). Dette er viktig å ha med seg inn i forståelsen av barn med innagerende atferd. Selv om det tilsynelatende kan se ut som de håndterer situasjoner selv, er det ikke dermed gitt at de håndterer emosjonene sine på en adekvat måte. Her blir det viktig at den voksne sammen med barnet jobber for å sette ord på følelser og hjelper barnet å håndtere det som skjer. Barnet trenger en voksen det stoler på og som gir barnet aksept for det det føler. At barnet har behov for samregulering vil si at det trenger bistand fra andre, og kan sammenlignes med Vygotskys begrep nærmeste utviklingszone; som betyr at det barnet ikke kan utføre selv, men ved hjelp av en mer erfaren person har det mulighet til å få det til selv (Kvello, 2015). Å være sensitiv voksen som ser alle barna, som tar hensyn og er oppmerksom er noe som går igjen i empirien vår ved flere av spørsmålene. At de voksne må være tilgjengelige for barna. A2; *"jeg bruker veldig mye øyekontakt, i forhold til å se barna og passer på at jeg benevner med navn og ser positive ting. Passe på at jeg er disponibel med fang og kan sitte ved siden av. Bli kjent med styrkesidene deres"*.

Videre spurte vi informantene våre om hvordan de arbeidet når atferden blir oppfattet som et problem for barnet. Lund (2004, 2014) sier at alle barn i perioder kan vise en innagerende atferd, men det er når denne atferden blir hyppig man kan se på det som et problem. Når et barn viser innagerende atferd kan det være flere grunner til dette, det kan være tøffe perioder eller hendelser i livet som påvirker barnet. Det kan handle om mobbing, mistriksel eller usikkerhet, og det kan handle om at barnet er sjenert. Da blir det viktig for barnehagen å kunne kartlegge for å avdekke årsaker til endring i atferd. Selv om barnehagene vi har snakket med ikke har konkrete handlingsplaner til å hjelpe seg i arbeidet med de innagerende barna, har de i to av barnehagene konkrete verktøy for å hjelpe denne prosessen. Den ene barnehagen jobber med noe som heter LP-modellen som handler om å definere eventuelle problemer og finne faktorer som har innvirkning på situasjonen. Her blir hele personalet inkludert og man setter fokus på situasjonen og jobber frem tiltak som kan påvirke på en god måte for barnet. I den andre barnehagen bruker de et målstyringsskjema som hjelper til med å være konkret i hva en ønsker å oppnå, hvilken metode som skal brukes og hvordan en skal måle fremgang. Dette skjema blir utarbeidet i en samlet personalgruppe og blir gjort kjent for foreldrene. Dette tenker vi er positivt for barnet det gjelder, og er med på en bevisstgjøring for hele personalet. Det er en fin måte å jobbe frem en felles forståelse å jobbe på i konkrete situasjoner som kan være til hjelp for barnet. Det er også med å tydeliggjøre for hele personalgruppen rundt barnet, og alle blir inkludert. Vi spurte også informantene om hva de tenkte var viktig av tiltak når atferden blir definert som et problem? Her var de tydelige på at en måtte tidlig inn å jobbe. Foreldrene må

inkluderes, og man må jobbe for å få til et godt samarbeid mellom barnehage og hjem. B1: *“Tidlig innsats med tett samarbeid bhg - hjem, få nødvendig hjelp”*.

6.3 Arbeidsmetoder og tiltak for de stille barna og barn med innagerende atferd

Som nevnt innledningsvis er vårt ønske at de stille barna og barn med innagerende atferd skal kunne møtes med forståelse, blir sett og møtt på sine egne premisser. Videre ønsker vi at barnehagen skal fungere som en forebyggende arena og kunne avhjelpe eventuelle problemer og senvirkninger som kan oppstå dersom de barna som trenger det ikke får den nødvendige hjelp. Vi har gjennom vårt arbeid i barnehagen hatt den tanke og forståelse for at de stille og innagerende barna lett kan bli oversett i en travel hverdag. Dette mener vi kan underbygges gjennom vår teori og funn i vår empiri. Våre informanter sier at det er den utagerende atferd blant barn i barnehagen som er mest synlig. Videre sier våre informanter at de utagerende barna er de barn som synes, og det er disse barna som krever mest av de voksne det er denne gruppen barn de voksne først henvender seg til. B1 sier at *“Jeg må dessverre si at det er de barna med mest utagerende atferd som blir jobbet mest med”*. A2 sier *“det er jo ikke noe å lure på. De er de utagerende barn som helt klart får mest oppmerksomhet. Kanskje er dette fordi at en legger lettere merke til den utagerende atferd?”*. Slik vi forstår det sier A1 tydelig at de stille og innagerende barna ofte blir tilsidesatt i forhold til barn med utagerende atferd. A1 sier at *“De stille barna blir.. stygt å si det, men de blir glemt, de forsvinner litt i alt”*. Vi tenker at dette er i tråd med Nielsen (2007) som sier at å være et innadventt og stille barn kan være utfordrende i barnehagen. Det kan ofte være slik at det er krevende og høylytte barna som oftest tiltrekker seg de voksnes oppmerksomhet.

Gjennom vår empiri har vi fått forståelsen av at handlingsplaner knyttet til tiltak for de innagerende barna enten er fraværende eller mangelfulle. Knyttet til dette sier A1 *“for å være helt ærlig så synes jeg ikke vi har noen sånn veldig gode planer for det. Jeg synes det forsvinner litt. Det er vel heller mer planer på de utagerende barna. Jeg synes det ikke er så mye fokus”*. B2 sier at *“vi har satt inn tiltak både på barn med utagerende atferd og innagerende atferd her hos oss, men veien er ofte tyngre for å få tiltak på de stille og innagerende barna”*. Sett bort ifra dette mener vi samspillet og de tiltak og arbeidsmetoder som gjøres i det daglige er det mest sentrale for at også de stille og innagerende barna skal kunne ha en god hverdag i barnehagen.

Rammeplanen at barnehagen sier at vi skal støtte hvert enkelt barn og ta hensyn til det som det enkelte barn trenger (Kunnskapsdepartementet, 2011). I sammenheng med dette mener vi at det å sette inn tiltak i hverdagen for de stille og innagerende barna også må komme inn under det forebyggende arbeidet i barnehagen. Forebyggende arbeid handler om å gi det enkelte barn en god og tilrettelagt hverdag i barnehagen, dette mener vi at vi er i tråd med Sjøvik (2014) som sier at

forebyggende arbeid kan handle om å legge til rette for en barnehagehverdag fylt med glede, omsorg og lek. Forebyggende arbeid i barnehagen er spesielt viktig og vi er enig med Sjøvik (2014) som sier "På mange måter vil det forebyggende arbeidet være hjørnesteinen i barnehagens virksomhet" (Sjøvik, 2014, s.53).

Barnehagealder er en viktig alder som skal vektlegges. Dette støtter Kvello (2013a) opp om når han sier at barn i barnehagealder er de barna som lettest lar seg påvirke. Det er i denne alderen at mange av de grunnleggende trekk, personlighet og kompetanse utvikles og formes (Kvello, 2013a). Dette mener vi kan sees i sammenheng med tidlig innsats som handler om å gjøre en innsats på et tidlig stadie i barnets liv, eller tidlig når et problem oppstår. Det handler om å sette i verk tiltak når man ser behovet, og videre støtte opp om barnet med ekstra støtte og hjelp (Sjøvik, 2014). Dette blir støttet opp av våre informanter som sier blant annet; B2: tidlig innsats handler om å sette inn tiltak og hjelp i en tidlig alder. B1 sier at "*tidlig innsats handler om at vi så tidlig som mulig kan hjelpe det enkelte barn med det han eller hun har problem med*".

I vår empiri var vi ute etter å få svar på hvordan barnehagen jobber med de stille og de innagerende barna i det daglige. Slik vi tolker de svar våre informanter har gitt oss, er det lite eller ingen skille mellom tiltak og arbeidsmetoder for de stille barna- kontra de innagerende barna. Informantene vår legger stor vekt på leken som metode i det å jobbe med de stille og innagerende barna. B2 sier at i en barnegruppe kan de stille og innagerende barna ha utfordringer med å knytte venner, og de kan ha problem med å ikke bli invitert med i lek med andre barn. Og da er det lettere å jobbe i små lekegrupper for å styrke barnet. Gjertsen (2013) sier at innagerende barn kan ha problemer med å knytte seg til andre mennesker. Disse barna kan ofte sees alene og for seg selv, og kan ofte ta lite initiativ i lek med andre barn. B2 sier videre at det ofte blir et mønster hos de barna som ikke inkluderer seg med andre eller inkluderes av andre barn. I sammenheng med dette blir lekekompetanse en viktig faktor å fremme i barnas hverdag. Rammeplanen sier at "Leken skal ha en framtreddende plass i barnas liv i barnehagen"(Kunnskapsdepartementet, 2001, s. 26). Videre sier Rammeplanen "Å få delta i lek og få venner er grunnlaget for barns trivsel og meningskaping i barnehagen"(Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 26). A1 sier at barns stillhet og innagerende atferd er et problem for barnet når det ikke leker. A1 sier "*Når det ikke kan, ikke klarer å delta med andre i lek, når det blir... leken den er jo kjempeviktig for utviklingen videre, det hemmer jo dem i alt*". Leken er en viktig del av hverdagen i barnehagen, leken er med på å stimulere alle sider ved barnets utvikling. Donald Woods Winnicott (1968-1971, i Askland & Sataøen, 2013, s.79) "formulerte det så sterkt som at leken er en livsforankring for barnet". Lek har en avgjørende innvirkning på absolutt alle sider ved barns utvikling. Dette gjelder både språklig, sosial, emosjonell, kognitiv, moralsk og motorisk utvikling (Askland & Sataøen, 2013). Hoven og Mørland (2014) sier at lek er for barn en nødvendig funksjon. Lek spiller også en viktig rolle for barnets personlighet. Gjennom lek får barnet

erfaringer som videre blir til ny kunnskap, følelser, handlinger og ferdigheter om verden rundt seg, og om seg selv. Ruud (2011, jfr. Hoven & Mørland, 2014) sier at lek er viktig i forebygging av eventuelle senere psykososiale vansker og samhandlingsvansker. Lek har en viktig funksjon for langsiktig folkehelse perspektiv, samtidig som det er en viktig funksjon for trivsel, det å bli sett og hørt (Hoven & Mørland, 2014). Men det er ikke alle barn som leker. For de stille og innagerende barna kan dette handle om manglende lekekompetanse, utestengelse og lite leke initiativ. Hoven og Mørland (2014) sier at å bli utestengt er noe av det mest sårbare et barn kan oppleve og det kan videre gi konsekvenser. Konsekvenser kan gi barnet skadevirkninger som videre kan følge barnet inn i dets voksne liv. Med tanke på dette er det viktig at barnehagen tidlig fanger opp barn som ikke leker. Barnet må tidlig få hjelp og støtte av de voksne. I tråd med dette sier A2 at de voksne sirkulerer rundt og følger barna og gjennom dette kan de se de barn som har ekstra behov for støtte. Nielsen (2007) sier at når barn ikke leker trenger de hjelp og støtte. Lek er spesielt viktig for barns utvikling og trivsel. Som ansatt i barnehagen er man en viktig bidragsyter for å kunne fremme lek. Man kan aktivt gå inn som støtte ved barns lek gjennom å være aktiv og deltagende. Med forsiktig oppmuntring, og å initiere lek kan den voksne være en trygghet for barnet og dermed støtte barnet, gi oppmuntring og inspirasjon til å være aktiv og utforskende sin lek. Den voksne kan i tillegg bidra til struktur og utfordring slik at leketema og den sosiale rolleleken kan utvikles (Hoven & Mørland, 2014). Dette kan knyttes opp til A2 som sier at organisering og sirkulering av de voksne er viktig. A2 sier videre at om barn har behov er det viktig at de får med seg den voksne som barnet har mest behov for - og føler seg tryggest i forhold til.

Ved å dele inn i mindre lekegrupper mener vi dette kan være en god metode for å kunne få en bedre oversikt over hva det enkelte barn mestrer og eventuelt trenger støtte til. I A1 sier at i deres barnehage bruker de å dele barnegruppen opp i mindre lekegrupper. Her setter sammen grupper med maks 3 barn, det blir lagt vekk på at barna kjenner hverandre godt og at de det er barn som tiltrekkes av hverandre og har samme interesse. A2 sier at *“med å dele opp i mindre grupper ser du faktisk barna bedre”*. A2 fokuserer på å spørre barnet hva det ønsker å leke med og hvem det har lyst å leke med, eller å tilby seg selv som lekepartner. B1 sier *“Vi lager små lekegrupper som vi ser at de stille barna kan blomstre i”*. B1 sier videre at små barnegrupper kan gi barna nærmere kontakt med voksne og barn, og det er lettere for de stille og innagerende barna å finne ro og kunne delta i leken nå det er færre barn tilstede. Om dette sier Hoven og Mørland (2014) at å arbeide gjennom lekegrupper er en strukturert og målrettet arbeidsmetode som kan være et godt bidrag til å kunne påvirke lekens innhold, den kan virke inn på og være til hjelp til å kunne fremme sin egen rolle i lek og ulike ferdigheter stimuleres, dette kan for eksempel handle om selvbestemmelse og egenkontroll. A2 sier at de jobber mye med å løfte frem de barna som framstår som stille og innagerende. De tar seg tid til å sikre at alle barn blir sett. Ingrid Lund (2004) har i sine intervju spurt ulike skoleelever hva

de kunne ønsket var annerledes i deres barndom. Det som tydelig gikk igjen blant elevene var det å kunne bli sett av andre. De skulle ønske at de voksne kunne sett barna, kunne tatt mer kontakt og stille spørsmål om de hadde det bra. Gjennom å vise tilstedeværelse, bruke blikk og stemme kan vi vise barnet at vi er til stede. Dette er viktig for følelsen av å bli tatt på alvor, bli møtt, sett og hørt (Lund, 2004). Slik vi ser det kan dette også knyttes opp til barn i barnehagen. «Å bli sett i barnehagen handler om at de voksne ser og respekterer det enkelte barnet som et unikt menneske med både muligheter og begrensninger» (Sjøvik, 2014, s. 86). Alle mennesker har behov for å bli sett (Sjøvik, 2015). Dette samsvarer med Ingrid Lund (2004) som sier "å bli sett er et grunnleggende behov" (Lund, 2004, s.39). A2 forteller at de er opptatt av å se alle barna, bruke øyekontakt, navn og bruker tid på å anerkjenne positive hendelser barnet eventuelt gjør. Dette mener A2 er viktig å for å kunne sikre at alle barna blir sett i det daglige. I sammenheng med dette sier A2 at *"Jeg har et ønske om å kunne være nær barna. Jeg har også et ønske og håper også at barna opplever at jeg ser de og der de er"*.

Å se alle barn handler også om å lytte til barnet. Dette tenker vi kan sees i sammenheng med å være åpen for barns meninger og ytringer, og i denne sammenheng mener vi samtaler med barn er en viktig faktor. I tråd med dette sier A1 *"og så den korrespondansen mellom barn og voksen er viktig. Det å ha en voksen som kan sette seg ned og prate med barnet helt daglig, det bør være en voksen som barnet har god tilknytning til"*.

Anerkjennelse er spesielt viktig. «Barn skal oppmuntres aktivt til å gi uttrykk for tanker og meninger, og møte anerkjennning for uttrykkene sine» (Bae 1996, i Skram, 2007, s.25). B2 sier at *"Barn har ulik personlighet og ulikt temperament, dette må vi i barnehagen respektere. Vi må til enhver tid ha fokus på at vi ikke "glemmer" de stilleste og mest forsiktige barna, eller bruker de som buffer i forhold til de mer aktive og utfordrende. Hvert barn må få komme frem med sin personlighet og sine særegenheter. Dette gjør vi ved å ha et individfokus i tillegg til gruppefokus. Vi jobber både temabasert og her-og-nå"*. Slik som tidligere sagt er vi opptatt av at de stille og innagerende barna skal ha mulighet til å bli sett og forstått slik det er. Kunnskapsdepartementet (2011, s. 29) sier "Alle barn har krav på å bli møtt som de er". Dette mener vi kan knyttes til at man må gi barn selvtillit og anerkjennelse for den det er. Om et barn gjentatte ganger ikke blir sett og anerkjent for det mennesket det er, kan barnet trekke konklusjon om at det er noe galt med seg selv. Dette gjelder også om barnet får lite positiv feedback, prestasjoner blir lite anerkjent og negative hendelser blir slått hard ned på (Nielsen, 2007). "De voksne må kunne speile barnets erfaringer og bekrefte det barnet opplever med ord, slik at det føler seg sett og hørt» (Nielsen, 2007, s. 38-39). Anerkjennende kommunikasjon mener vi er viktig i denne sammenheng. " Mål for den anerkjennende kommunikasjon er å gi den andre opplevelse av å bli sett" (Lund, 2004, s. 90). Shibbye (2002, i Lund, 2004, s. 90) sier at 4 element er spesielt viktig i forhold til innagerende barn og begrepet

anerkjennende kommunikasjon. Schibbye tar for seg elementene lytting, forståelse, aksept og toleranse og bekreftelse (Lund, 2004, s. 90). A1 nevner spesielt at det å skape trygghet for barnet blir jobbet mye med. Trygt personal og trygge omgivelsene for barnet fremheves. A2 sier at det er spesielt viktig at personalet må jobbe for at barna skal kjenne at de har en trygg voksen nær seg. A2 sier at *“jeg passer på å være disponibel med fang og sitte ved siden av de og”*. A2 sier videre at *“å være kroppsnær kan være viktig. Barna skal kunne kjenne at de har noen som er nær seg, som kan styrke på de og voksne som barna kjenner at de er der for deg”*. Dette mener vi støtter vår teori om at voksenrollen i barnehagen er en viktig faktor for de stille og innagerende barna. Som nevnt i vår teori sier Tholin (2015) at barns trivsel og utvikling henger sammen med kvaliteten på samvær og et meningsfylt samvær med voksne. Den voksne i barnehagen har et etisk ansvar til å arbeide målbevisst med å se det unike hos hvert enkelt barn.

Som sagt tidligere er tilknytningsteorier en måte å forstå de innagerende barna (Gjertsen, 2013). Tilknytning er en viktig faktor i arbeidet med å trygge barna og deres omgivelser i barnehagen. Videre sier Kvello (2015) at tilknytningen handler om kvaliteten på det emosjonelle båndet mellom personene. Sett i lys av de innagerende og stille barna mener vi trygg tilknytning er spesielt viktig. B1 sier at trygghet og at barna får følelsen av å bli sett av voksne er grunnmuren i deres arbeid. Gunnestad (2014) sier at det å ha minst en trygg tilknytning er en viktig beskyttelsesfaktor for barn i utsatte livssituasjoner. Barnet trenger å føle at det betyr noe for noen, at det har et forutsigbart forhold til minst en voksen som det kan stole på og være trygg sammen med (Gunnestad, 2014). I tråd med dette sier Askland og Sataøen (2013) en trygg voksen vil kunne fungere som og være en trygg base for barnet når det måtte trenge det. Dette mener vi er svært relevant i forhold til de stille og innagerende barna. Gjennom nært samvær med barn kan de voksne få innsikt i barns intensjon og meninger. I tråd med dette sier Rammeplanen at *“barnehagen skal gi barn troen på seg selv og andre”* (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 23). I lys av dette mener vi at det kan knyttes til at som trygg personal i barnehagen må man fremme barns mestring i trygge og gode omgivelser. Knyttet til dette sier A2 at hun prøver å være i nærheten og hjelpe de i situasjoner. *“Opplevelse av mestring vil alltid ha stor betydning for livskvaliteten hos barn”* (Sjøvik, 2014, s. 46). Å mestre er en kilde til glede og det kan gi en tilfredsstillende følelse som kan bidra til at man ønsker nye forsøk på å kunne mestre (Askland & Sataøen, 2013). Mestring har stor betydning for barnet. Å hjelpe barn med å mestre ulike situasjoner kan styrke barnet med deres selvbilde (Sjøvik, 2014). I tråd med dette sier Lund (2004) at for innagerende barn er det en spesielt viktig del å kunne støtte og styrke selvet. Mestring mener vi kan bidra positivt til å fremme seg selv. Videre kan mestring bidra til at barnet kan heve status hos andre barn. (Sjøvik, 2014) sier at mestring kan gi barnet viktig motivasjon til personlig kompetanse heving. Det kan virke inn på barns læring, gi personlig trygghet og bidra positivt ved barns utvikling av sosial

kompetanse. Dette kan videre virke positivt og gjøre det enklere for barn å bli inkludert i lek og samspill med andre barn .

“Mestring er en viktig faktor i utviklingen av hvordan en oppfatter seg selv (Askland & Sataøen, 2013, s. 129). «Gjennom å gi hvert barn utfordringer med utgangspunkt i dets funksjonsnivå, ressurser, muligheter, sosiale og kulturelle bakgrunn, kan barnehagen gi alle barn mulighet til opplevelse av mestring» (Sjøvik, 2014, s. 46). I lys av dette bør de voksne i barnehagen være tilstede og se barnas interesser og mestring. A1 sier at kjente aktiviteter som barnet liker er viktig å være oppmerksom på. A2 sier *“jeg ser etter uttrykkene i barnas ansikt”*. Vygotskij (jfr. Askland & Sataøen, 2013) sier i forhold til mestring at barnas aktivitet bør være fremtidsrettet og det som er mulig for barnet. Han mente for å utfordre mestring og læring bør aktiviteten være på et nivå rett over barnet. For at barna skal håndtere dette må det legges til rette for handlinger de ikke klarer på egenhånd akkurat nå, men som de klarer å gjøre i samarbeid med andre barn eller voksne. Jerome Bruner forklarer dette med å si at voksne og andre barn fungerer som støttende stillas for barnet og hjelper det å mestre og klare seg selv (Askland & Sataøen, 2013).

7.0 Avslutning

Vår hypotese om at de stille barna og de barna som har en innagerende atferd ofte blir usynlig, støttes av Lund (2014) som sier at *“De forstyrrer oss ikke og er lett å overse”* (Lund, 2014, s. 14). Når vi haster rundt i en travel hverdag og må forholde oss til mange barn på en gang, og gjerne flere som krever full oppmerksomhet her og nå, er det fort gjort å tenke at den stille gutten eller jenta som sitter der og tilsynelatende har det helt greit skal få lov å sitte der i fred. Og noen ganger er det helt greit, men er dette noe som skjer ofte og over tid er det ikke så greit for det barnet det gjelder. Når man setter seg inn i problematikken og får forståelse for hvordan de stille og innagerende barna kan ha det inni seg, og ser senvirkningene dette kan få for dem, er det skremmende å tenke på innvirkningen holdningene til de voksne kan få. Man skal ta problematikken på alvor og jobbe med barna på lik linje som man ville gjort med de med en utagerende atferdsproblematikk.

Hvordan kan vi som barnehagelærere trygge og forstå de stille og innagerende barna på en god måte?

Vi mener at empirien vi har hentet bygger opp under hypotesen vi startet med der vi tenkte at de med en utagerende atferdsproblematikk er de som får først og mest oppmerksomhet, hjelp og støtte i barnehagen. Dette viser igjen i det våre informantene sier til oss, slik som; B1: *“Jeg må dessverre si at det er de barna med mest utagerende atferd som blir jobbet mest med”*. A2 sier *“det er jo ikke noe å lure på. De er de utagerende barn som helt klart får mest oppmerksomhet. Kanskje er dette fordi at en legger lettere merke til den utagerende atferd?”*. A1 sier at *“De stille barna blir... stygt å si det,*

men de blir glemt, de forsvinner litt i alt". Det er ikke vanskelig å tenke at dette er gjeldende i flere barnehager. Og hvis dette er hverdagen til barn med innagerende atferd så er det ille å tenke på. Da trengs det en kompetanseheving og bevisstgjøring blant de ansatte i barnehagen. Men heldigvis kan dette se ut som det er en endring på vei. Som B1 sier *"at heldigvis har de stille barna fått økt fokus i det siste- og vi vet at det ofte er disse barna som trenger de voksne sin støtte mest"*. Vi tenker at økt fokus er viktig. Vi vet at dersom tema blir tatt opp med jevne mellomrom så er det med på å øke bevisstheten til de ansatte i barnehagen.

Gjennom arbeidet med denne oppgaven har vi økt vår kunnskap om tema, og fått en bedre forståelse for stille og innagerende atferd. Vi håper vi kan være med på å bringe dette ut til andre. Det er i alle fall noe vi vil ta med oss tilbake til vår egen praksis. Det viser viktigheten av å være emosjonelt tilgjengelig for barna, vise omtanke og sensitivitet, ha forståelse og interesse. Kvalitet i barnehagen har sammenheng med de voksne som jobber der og med størrelsen på barnegruppen. Og tid, tid til å tilbringe sammen med barna. Mye av hverdagen går med til praktiske gjøremål, og ofte er dette på bekostning av tiden du får tilbringe sammen med barna. Dette med tid og kompetanse er noe som viste igjen i vår empiri når vi spurte informantene om hva deres drømmesituasjon ville være; B2: *"Tid til å jobbe mer individretta i alle faser av barnehagedagen, særlig i overganger. Barnehagetilsatte med høy kompetanse om barn sin psykiske helse"*. A1: *"Det var vel at alle vet nok om alt, at alle hadde nok kunnskap. Det er en drømmesituasjon, det vil nok aldri være sånn, dessverre"*. B1 *"Tid, rom og nok voksne til å ta oss av og se hvert enkelt barn. Det å kunne gi hvert enkelt barn det behov de har, uavhengig av om de er stille, innagerende, utagerende eller har andre utfordringer"*.

Vi mener at gjennom denne oppgaven har vi vist hvordan vi som barnehagelærere kan trygge og forstå de stille barna og de barna med innagerende atferd. Vi trenger en bevisstgjøring på hvordan denne atferden kan arte seg, og hvilke senvirkninger det kan få dersom hjelp og støtte ikke blir satt inn tidlig. Det får konsekvenser for det sosiale, for læring og ikke minst for psykisk helse.

8.0 Litteraturliste

Askland, L., & Sataøen, S. (2013). *Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bø, I., & Helle, L. (2008). *Pedagogisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Claussen, C., J. (2001). *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*. Oslo: SEBU Forlag.

- Dalland, O. (2013). *Metode og oppgaveskriving*. (5. utg.). Gyldendal
- Drugli, M. (2013). *Atferdsvansker hos barn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Flaten, K. og B. Storm- Mowatt Haugland (2013). Angstforebygging gjennom leik. I *Spesialpedagogikk*, 08, 12-17
- Flaten, K. (2013). *Barnehagebarn og angst*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Gjertsen, P.-Å. (2013). *De usynlige barna*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gunnestad, A. (2014). Resiliens som tilnærming i arbeid med barn som trenger særskilt hjelp. I P. Sjøvik (Red.), *En Barnehage for Alle* (3. utg., ss. 324-350). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hoven, G., og Mørland, B. (2014). Lek for alle barn. I En barnehage for alle. I P. Sjøvik (Red.), *En Barnehage for Alle* (3 utg., ss. 233-252). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jacobsen, D., I. (2015). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse - og sosial fagene*. (2. Utgave). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for Barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvello, Ø. (2013a). Som ansatt i barnehagen setter man spor i barna. I Ø. Kvello (Red.), *Barnas Barnehage 2. Barn i utvikling* (2. Utg., ss. 15-26). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvello, Ø. (2013b). Personlighetsutviklingen: barnehagens rolle i den fascinerte dynamikken mellom samspill og biologi. I Ø. Kvello (Red.), *Barnas Barnehage 2. Barn i utvikling* (2. Utg., ss. 27-64). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i Risiko. Skadelige omsorgssituasjoner* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Larsen, A., & Slåtten, M. (2015). *En bok om oppvekst. Samfunnsfag for barnehagelærere* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Lund, I. (2004). *Hun sitter jo bare der! Om innagerende atferd hos barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lund, I. (2014). *Det stille atferdsproblemet. Innagerende atferd i barnehage og skole*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Løkken, G., og Søbstad, F. (2013). *Observasjon og Intervju i barnehagen*. (4. Utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielsen, A.-M. (2007). *Fra snill til englevill*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- NOU 2012:1. (2012). *Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

NOU 2012:5. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet* Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning

Nøra, S. (2013, 02 18). *forskning.no*. Hentet 11 01, 2016 fra Stille barn forsømmes: <http://forskning.no/helsetjeneste-helseadministrasjon-psykiske-lidelser-barn-og-ungdom-skole-og-utdanning/2013/02/stille>

Ogden, T. (2015). *Sosial kompetanse og problematferd blant barn og unge*. Oslo: Gyldendal.

Ringdal, K. (2014). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. (3. Utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Sjøvik, P. (2014). En barnehage for alle med mangfold som ressurs. I P. Sjøvik (Red.), *En Barnehage for Alle* (3 utg., ss. 38-58). Oslo: Universitetsforlaget.

Skram, D. (2009). *Leik og læring i samspill*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Solheim, E. (2013). *Utviklingsstøttende samspill i barnehagen- fokus på de minste*. I Ø. Kvello, (Red.) *Barnas barnehage 2. Barn i utvikling*. (2. Utg., ss. 98-133). Oslo: Gyldendal Akademisk.

St. meld. nr.16 (2006-2007) (2007). *St.meld. nr. 16 ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Tholin, K., R. (2015). *Profesjonsetikk for barnehagelærere*. Bergen: Fagbokforlaget.

9.0 Vedlegg

Under følger alle spørreskjema som ble brukt i prosessen for å komme frem til vår empiri, samt følgeskriv som ble sendt ut til de ulike barnehagene før gjennomføring av både pilotstudie og intervju/spørreundersøkelse.

9.1 Vedlegg 1 – Spørsmål til pilotstudie

Pilotstudie til Bachelor

1. Utdanning, eventuelt tilleggstudium	
2. Alder	
3. Hvor lenge har du jobbet i barnehage	
4. Evn. annen bakgrunn.	
5. Hvordan vil du beskrive, hva legger du i begrepet, de stille barna?	

6. Hva legger du i begrepet innagerende atferd?	
7. Tenker du at det er forskjell på disse begrepene (stille barn/innagerende barn)?	
8. Evn. har du sett forskjell? a. Gi eksempel i barnehagens hverdag f.eks.; samling, lek, andre situasjoner?	
9. Har du/dere barn i bhg som dere definerer som stille barn?	
10. Har du/dere barn i bhg som dere definerer som innagerende barn?	
11. Hvordan har dere jobbet med disse barna? Bruker dere forskjellige metoder på de stille barna kontra de innagerende barna?	
12. Tenker/opplever du at det å være stille/innagerende atferd er et atferdsproblem? a. Eventuelt tror du at det kan utvikle seg til et atferdsproblem? b. Eventuelt hvilke atferdsproblem tror du kan utvikles? c. Har du noen eksempler på hvordan dette kan arte seg i en barnegruppe?	
13. Hva legger du i begrepet tidlig innsats?	
14. Hvordan kan barnehagen være en forebyggende arena for de stille barna og de barna med innagerende atferd?	
15. Har dere tiltak for de stille barna og barn med innagerende atferd? Evn. hvilke?	
16. Hvordan inkluderer du disse barna i barnegruppen i f.eks. lek, vennskap, samlingsstund, relasjonsbygging?	
17. Hvordan ønsker du at beste praksis i forhold til å jobbe med de stille barna/innagerende barn skulle vært, hva er idealet, din drømmesituasjon?	

9.2 Vedlegg 2 – Intervjuguide

Intervjuguide/Spørreskjema:

- Skriv svaret rett inn i den tomme kolonnen ☺

1. <i>Utdanning, eventuelt tilleggsutdanning:</i>	
2. <i>2. Alder/Kjønn:</i>	
3. <i>Hvor lenge har du jobbet i barnehage?</i>	
4. <i>Eventuelt annen bakgrunn:</i>	
5. <i>Hva legger du i begrepet de stille barna?</i>	
6. <i>Hva legger du i begrepet innagerende atferd?</i>	

7. <i>Hva legger du i begrepet utagerende atferd?</i>	
8. <i>Har dere, har dere hatt, barn i barnehagen som dere definerer som stille barn?</i>	
9. <i>Har dere, har dere hatt, barn i barnehagen som dere definerer som innagerende barn?</i>	
10. <i>Har dere, har dere hatt, barn i barnehagen som dere definerer som utagerende?</i>	
11. <i>11. Hvordan har dere jobbet/jobber dere med de stille barna?</i>	
12. <i>12. Hvordan har dere jobbet/jobber dere med de innagerende barna?</i>	
13. <i>Hva er grunnen til at dere arbeider/organiserer arbeidet slik du beskriver?</i>	
14. <i>Tenker/oplever du at det å være stille/innagerende atferd er et atferdsproblem?</i> a. <i>Hvilke atferdsproblem tenker du eventuelt kan utvikles?</i> b. <i>Når tenker du at barns stillhet og innagerende atferd er et problem?</i> c. <i>Har du noen eksempler på hvordan dette kan arte seg i en barnegruppe?</i> d. <i>Hvilke tiltak tenker du er viktig når atferden blir definert som et problem?</i> e. <i>Hvordan arbeidere dere når atferden blir oppfattet som et problem for barnet?</i> f. <i>Hvilke handlingsplaner har dere for hvordan arbeide med barn som viser innagerende atferd eller der stillheten til et barn blir oppfattet som et problem for barnet?</i>	
15. <i>Hva legger du i begrepet tidlig innsats?</i>	
16. <i>Hvordan vil du jobbe med å inkludere de stille/innagerende barna i barnegruppe?</i>	
17. <i>I forhold til å støtte de innagerende barna, hvordan kan barnehagen jobbe som en forebyggende arena?</i>	
18. <i>I forhold til å støtte de stille barna, hvordan kan barnehagen jobbe som en forebyggende arena?</i>	
19. <i>Hvilken atferd eller atferdsproblem har dere mest fokus på, og hvilke atferd er det vanlig at dere setter inn ekstra tiltak i forhold til?</i>	
20. <i>Hvordan skulle du ønske (din drømmesituasjon) det kunne vært, beste praksis, i forhold til å jobbe med de stille/innagerende barna?</i>	

9.3 Vedlegg 3 – Følgeskriv til pilotundersøkelse

Info-skriv om Bachelorundersøkelse.

Hei!

Vi heter Beathe Bjerknes Book og Randi-Anne Strand, og går siste år på barnehagelærerutdanningen ved Høgskolen i Sogn og Fjordane.

Vi skal skrive bacheloroppgave om de stille barna, og barn med innagerende atferd, i barnehagen. Vi ønsker derfor å gjøre en spørreundersøkelse blant pedagoger i ulike barnehagen knyttet til emnet vi har valgt å skrive om.

Målet for vår undersøkelse er å få en forståelse av kunnskap og ressurser som finnes ute i barnehagene, knyttet til de stille barna og barn med innagerende atferd.

Vår problemstilling for bacheloroppgave er:

«Når stillheten blir et problem, hvordan støtte de stille barna i barnehagen?»

Praktisk informasjon for undersøkelsen:

- Skriftlig spørreskjema vil bli destruert etter innlevert bacheloroppgave,
- Alle personopplysninger og notater fra undersøkelsen vil bli anonymisert, og destruert etter innlevert bacheloroppgave.

Vår bachelor veileder ved Høgskolen i Sogn og Fjordane er Merete Nornes-Nymark.

Dersom dere ønsker kontakte vår veileder angående vår undersøkelse, kan Merete kontaktes på e-post: merete.nornes.nymark@hisf.no

Håper på positivt tilbakemelding.

Mvh.

Beathe Bjerknes Book og Randi-Anne Strand.

beatheb@stud.hisf.no

randi-as@stud.hisf.no

9.4 Vedlegg 4 – Følgeskriv til intervjuguide

Info-skriv om Bachelorundersøkelse.

Vi heter Beathe Bjerknes Book og Randi-Anne Strand, og går siste året på barnehagelærerutdanningen ved Høgskolen i Sogn og Fjordane.

Vi skal skrive bacheloroppgave om de stille barna, og barn med innagerende atferd, i barnehagen. Vi ønsker derfor å kunne gjøre intervju med noen ansatte i barnehagen knyttet til emnet vi har valgt å skrive om.

Målet for undersøkelsen vår er å få en forståelse av kunnskap og ressurser som finnes ute i barnehagene, knyttet til de stille barna og barn med innagerende atferd.

Vår problemstilling for bacheloroppgave er:

"Hvordan kan vi som barnehagelærere trygge de stille og innagerende barna på en god måte?"

Praktisk informasjon for undersøkelsen:

- Noen av intervjuene vil foregå på tomannshånd og noen av intervjuene vil bli gjort via skriftlig spørreundersøkelse.
- Intervju gjort på tomannshånd vil foregå med båndopptak, der opptak vil bli slettet etter innlevert bacheloroppgave.
- Skriftlig spørreskjema vil bli destruert etter innlevert bacheloroppgave,

- Alle personopplysninger og notater fra undersøkelsen vil bli anonymisert, og destruert etter innlevert bacheloroppgave.
- Intervjudeltakerne vil få utdelt spørsmålene under intervjuet.
- Intervjuet vil bestå av spørsmål knyttet til vår problemstilling.
- Vi ser for oss at intervjuet vil vare ca. 30-40 minutter.

Vår bachelor veileder ved Høgskolen i Sogn og Fjordane er Merete Nordnes-Nymark.

Dersom dere ønsker kontakte vår veileder angående vår undersøkelse, kan Merete kontaktes på e-post: merete.nordnes.nymark@hisf.no

Håper på positivt tilbakemelding.

Mvh.

Beathe Bjerknes Book og Randi-Anne Strand.